ΣΜΑΡΑΓΔΑ ΜΑΝΤΑΔΑΚΗ

της Γλώσσας τα Καμώματα

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

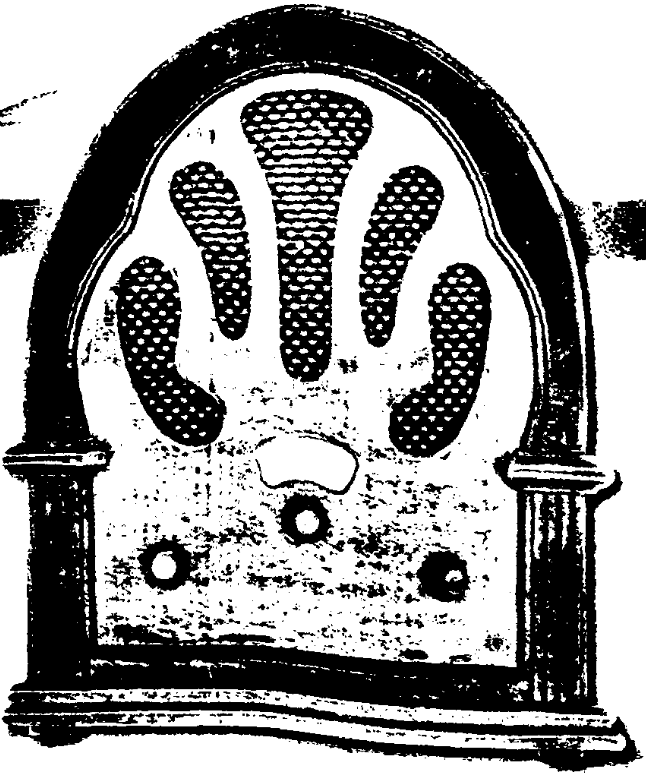

Από τη ραδιοφωνική εκπομπή

ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΝΟΥ ΚΙ Η ΓΝΩΣΗ

του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων σε συνεργασία
με την Ελληνική Ραδιοφωνία ΕΡΑ 102,1

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2003

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
4

ΣΜΑΡΑΓΔΑ ΜΑΝΤΑΔΑΚΗ

της γλώσσας τα Καμώματα

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Από τη ραδιοφωνική εκπομπή

ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΝΟΥ ΚΙ Η ΓΝΩΣΗ

του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων σε συνεργασία
με την Ελληνική Ραδιοφωνία ΕΡΑ 102,1

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2003

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ΤΟΥ ΠΡΥΤΑΝΗ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
κ^ου^ Χρήστου Μασσαλά

Η γλώσσα είναι φορέας ηθικών αξιών, είναι μέσον έκφρασης της κουλτούρας ενός λαού. Άλλωστε, η έννοια της κουλτούρας είναι κάτι το μοναδικό, πρωτότυπο, ιδιότυπο ενός έθνους, μιας φυλής.

Αν και πολλές φορές οι προφορικές διατυπώσεις νοημάτων δεν ακολουθούν τους γλωσσικούς κανόνες δεν παύουν να περικλείουν τη βιωματική ζωντάνια του φορέα της.

Σε μια ραδιοφωνική εκπομπή η ροή του λόγου κεντρίζει τις αισθήσεις που από μόνες τους αποτελούν την κοινή γλώσσα της υπέρβασης δηλαδή του ποιητικού λόγου.

Η προσπάθεια της κ. Μανταδάκη για μια πολιτισμική θεώρηση των λημμάτων της ελληνικής γλώσσας αποτελεί συμβολή στην ανάδειξη της δύναμής της και του συστήματος αξιών που αυτή εκφράζει.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος του Πρύτανη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων 3

Εισαγωγικό Σημείωμα του Προέδρου της Επιτροπής για τη ραδιοφωνική εκπομπή 7

Εισαγωγή 9

Τα δώρα και ο Αδέκαστος 11

Κι ο Άγιος Φοβέρα Θέλει 12

Απεργία 14

Γνώση , Πόσο κοντά στο Νου; 15

Δήμος ἢ τὰ ἐν δήμω, μὴ ἐν οἴκω... 17

Διδασκαλία ... ή αλλιώς Disciplina 19

Δώδεκα Διαφορετικά "θέλω" πλην όμως... ένας ο εθελοντισμός 22

Έρασμος ή ...Erasmus 25

Επιστήμη 27

Ειρήνη και Πόλεμος: Το Αντίθετο Ζεύγος και η Ειλικρίνεια του Immanuel Kant 29

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο Ηράκλειτος και η Φωτιά 31

Η Ίασις... και Λάθη Γλωσσικά Ιάσιμα 33

Το Κάλλος και ο Κάλλος 35

Διακρίνοντας το Μούσι από τη Μούσα σας ή... από μια κοινή Μουσίτσα 37

Πασχαλινά... δη γαρ επίελτα 40

Πτυχές, Πτυχία και Μεταπτυχιακά 43

Φοιτητής ή Σπουδαστής; 45

Ψήφος 47

Οι Χίλιες και μία Ψυχές της Ψυχαγωγίας 50

Πρύτανης - Πρυτανεία 52

Περιβάλλον 55

Βία 57

Βασική Βιβλιογραφία 59

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ε Ι Σ Α Γ Ω Γ Ι Κ Ο Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α
ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΓΙΑ ΤΗ ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΕΚΠΟΜΠΗ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
κ^ου^ Άγγελου Μ. Ευαγγέλου

Η νεοελληνική θυμοσοφία έχει καταλήξει: **Αν δεν θέλεις να κάνεις κάτι, κάνε μία Επιτροπή**. Έτσι κι ο Πρύτανής μας, ...έκανε μια επταμελή Επιτροπή, με στόχο να σχεδιάζει και να επιμελείται μια ραδιοφωνική εκπομπή του Πανεπιστημίου μας σε συνεργασία με τη ΕΡΑ, με τον εύστοχο για τον ακαδημαϊκό χώρο τίτλο: **Κοντά στο Νου κι η Γνώση**. Η Επιτροπή αυτή αποφάσισε, ο επίλογος της εβδομαδιαίας εκπομπής, με υπότιτλο **της Γλώσσας τα Καμώματα**, να διαπραγματεύεται τον ιστορικό και ετυμολογικό σχολιασμό θεμάτων και λέξεων που χαρακτηρίζουν κάθε εκπομπή. Μια επιλογή τελικά επιτυχή αφού τη σύνταξη και επιμέλειά της ανέλαβε ως μέλος της Επιτροπής, η εξαίρετη συνάδελφος, υπεύθυνη της Διδακτικής της Γλώσσας στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Παν/μίου Ιωαννίνων, **Σμαράγδα Παπαδοπούλου-Μανταδάκη**. Και, ακόμη περισσότερο, αφού από το περιεχόμενό της γεννήθηκε το παρόν πόνημα με τον ομώνυμο τίτλο.

Φαίνεται ότι η Επιτροπή «έβαλε τα δυνατά της» να διαψεύσει το θυμοσοφικό απόφθευγμα με το οποίο ξεκινήσαμε τον πρόλογό μας και αυτός είναι ένας από τους πολλούς λόγους για τον οποίο αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω ως Πρόεδρός της, όλα τα μέλη της

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Επιτροπής και τον Πρύτανη που μας περιέλαβε με την εμπιστοσύνη του.

Είναι έτσι για μένα ιδιαίτερη χαρά και τιμή, να προλογίζω τη συγγραφική αυτή δραστηριότητα της κυρίας Μανταδάκη, η οποία εκτός από τις άλλες επιστημονικές ιδιότητές της, είναι και μία δόκιμη θεραπαινίδα της ιστορικής -και όχι μόνο- μυθιστοριογραφίας.

Παρά το ότι δεν είναι για μένα η πρώτη φορά που έρχομαι σε επαφή με το περιεχόμενο της εργασίας της -αλίμονο αν δεν άκουγα και εγώ τη εκπομπή- διαβάζοντάς την διέκρινα την γλαφυρότητα του ύφους, την συγγραφική δεξιοτεχνία, την ευαισθησία και την επιστημονική επάρκεια με την οποία διαπραγματεύεται το θέμα της.

Τέλος, με το βιβλίο της αυτό η κυρία Μανταδάκη δίνει σε όλους εμάς -και ελπίζω και στον αναγνώστη- την ευκαιρία να διαπιστώσουμε ότι η εκπομπή αυτή εκτός από την σύνδεση του Πανεπιστημίου με την τοπική κοινωνία, μέσα από την προβολή και τον σχολιασμό επιστημονικών, εκπαιδευτικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων της ακαδημαϊκής μας κοινότητας, εκπληρώνει και το δεύτερο στόχο της, του **Τέρπειν άμα και Διδάσκειν**.

Φεβρουάριος 2003

Άγγελος Ευαγγέλου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ε Ι Σ Α Γ Ω Γ Η

Η εργασία η οποία ακολουθεί αποτελεί υλικό γλωσσικής επιμέλειας ραδιοφωνικής εκπομπής που σχετίζεται με την ετυμολογική προσέγγιση λέξεων. Οι λέξεις αυτές είναι αναγνωριστικά σημεία των θεματικών ενοτήτων για τις ανάγκες της ραδιοφωνικής εκπομπής **"Κοντά στο Νου κι η Γνώση"**, την οποία εδώ κι ένα χρόνο το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων συντονίζει σε συνεργασία με την Κρατική μας Ραδιοφωνία.

Πρόκειται γιά μια πρωτοβουλία του Πρύτανη του Πανεπιστημίου μας κ. Χρήστου Μασσαλά, τον οποίο ευχαριστώ ιδιαίτερα για την εμπιστοσύνη που μας έδειξε αναθέτοντάς μας το έργο της προβολής των θεμάτων του Πανεπιστημίου από τα ραδιοκύματα και την αποστολή της σύζευξης των πανεπιστημιακών θεμάτων με την ευρύτερη ζωή και τα ενδιαφέροντα της πόλης των Ιωαννίνων.

Πρέπει επίσης να αναφέρω ότι πρόεδρος της επιτροπής είναι ο καθηγητής της Ιατρικής Σχολής κ. Άγγελος Ευαγγέλου και μέλη της επιτροπής άλλοι εξαίρετοι παράγοντες της πανεπιστημιακής μας κοινότητας: κ. Ε. Βαρότση (Δημ. Σχέσεις), Αιμ. Θεμοπούλου (Ιστορικό Τμήμα), Β. Καλπακίδης (Τμήμα Μαθηματικών), Β. Καλφακάκου (Ιατρική Σχολή). Υπεύθυνη από την πλευρά της ΕΡΑ για την παρουσίαση και τη δημοσιογραφική επιμέλεια της εκπομπής είναι η δημοσιογράφος κ. Εύα Χατζηπαυλή.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τους ευχαριστώ όλους από καρδιάς για την ευκαιρία που μου έδωσαν ως μέλος της επιτροπής αυτής να επιμεληθώ το Τμήμα της εκπομπής με τίτλο: ***Της Γλώσσας τα Καμώματα*** το οποίο παρουσιάζει από την ιστορία των λέξεων το θέμα κάθε εκπομπής με το δικό του χαρακτηριστικό τρόπο.

Θα έλεγα ότι αυτό που θα διαβάσετε στις επόμενες σελίδες πρόκειται για μια πολιτιστική και γι' αυτό ψυχαγωγική θεώρηση λημμάτων της ελληνικής γλώσσας που πέρα από το ρόλο που καλείται να αντιπροσωπεύσει στην εκπομπή της πανεπιστημιακής μας εκπομπής αναλαμβάνει να καλλιεργήσει το ενδιαφέρον για τα ποικίλα θέματά της με ευχάριστο τρόπο. Τέρπειν άμα και διδάσκειν, είναι ίσως ο διττός σκοπός της προσπάθειας αυτής, η οποία χρίζεται από ένα λογοτεχνικό ύφος προκειμένου να τέρψει, συνοδεύεται όμως και από πλήρη επιστημονική τεκμηρίωση με παραθέματα και παραπομπές προκειμένου να διδάξει με γνώμονα την επιστημονική αλήθεια και να αντιπροσωπεύσει επάξια το φορέα που εκφράζει.

Τέλος, ως μέλος της επιτροπής αυτής, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους συνεργάστηκαν για την παραγωγή κάθε εβδομαδιαίας εκπομπής. Ελπίζουμε ότι η παρούσα έκδοση θα επιτρέψει σε όσους βρίσκονται κοντά στο Πανεπιστήμιο και την πόλη να αναζητήσουν την επικοινωνία με την εκπομπή *Κοντά στο Νου κι η Γνώση* η οποία διαθέτει κατά τη γνώμη μου δυνατότητες εξέλιξης, ώστε να καθιερωθεί με μεγαλύτερη εμβέλεια ως δίαυλος συνεργασίας και ουσιαστικού διαλόγου για θέματα γνώσης και πολιτισμού.

Σμαράγδα Παπαδοπούλου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΑ ΔΩΡΑ ΚΑΙ Ο ΑΔΕΚΑΣΤΟΣ

Λήμμα αναφοράς μας για σήμερα είναι η λέξη αδέκαστος. Ποιος λοιπόν είναι ο αδέκαστος και από πόσο μακριά μας έρχεται αυτή η λέξη;

Ο αδέκαστος μας δίνει τη σημασία του αν σκεφτούμε ότι περιλαμβάνει το **α** το στερητικό και το ρήμα ***δεκάζω.*** Πρόκειται για μια λέξη που θα ακούσουμε στα πλαίσια ενός χαρακτηρισμού για δικαστές. Προσοχή λοιπόν γιατί το δικάζω και το δεκάζω ακούγονται σχεδόν το ίδιο.

Δεκάζω, μας αναφέρει ο Ισοκράτης[1] σημαίνει με ιωνική προέλευση διαφθείρω, δωροδοκώ τους άρχοντες κάνοντάς τους πλούσια δώρα. Ο Αριστοτέλης[2] μας πληροφορεί για το αρχαιότατο φαινόμενο της δωροδοκίας με την περίπτωση κάποιου Άνυτου, ο οποίος δε δίστασε να σκεφτεί ότι θα μπορούσε να προσφέρει δώρα στους δικαστές για να τους προδιαθέσει θετικά απέναντί του.

Από την ίδια ρίζα **δεκ.** παράγονται κι άλλες λέξεις[3] που συναντάμε και χρησιμοποιούμε καθημερινά: *δεξιός, δοκός, δοχείον, δόκανο, δάκτυλος.*

Δέχομαι, (**δέκομαι**) θα πει πιάνω στα χέρια μου κάτι ως δώρο. Το δέχομαι έχει συνεπώς αντίθετη σημασία από το αδέκαστος, που είναι αυτός που δε χρηματίζεται και δε δωροδοκείται. Είναι ο δίκαιος κριτής και ο αμερόληπτος, κατά τον Εμμ. Κριαρά[4].

Οι σημασίες των λέξεων αλλάζουν μέσα στο χρόνο παίρνοντας άλλοτε καλή και άλλοτε κακή τροπή. Η λέξη αδέκαστος όμως δε φαίνεται να άλλαξε και πολύ μέσα *στης γλώσσας τα καμώματα.* Συνεχίζει σταθερά μέχρι τις μέρες μας να έχει μόνο θετική σημασία.

[1] 169,1

[2] *Ηθικά Νικομάχεια*, 2,9,6.

[3] Βλ. Liddell, H.-Scott, R.,1997, *Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσης*, τομ. 1ος, σ.39. Αθήνα, εκδόσεις Ιωάννη Σιδέρη.

[4] *Λεξικό της Σύγχρονης Ελληνικής Δημοτικής Γλώσσας*, 1995, Βλ. σ. 19. Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΙ Ο ΑΓΙΟΣ ΦΟΒΕΡΑ ΘΕΛΕΙ

Μέσα στην ιστορία των λέξεων συναντάμε και φράσεις παροιμιώδεις[1]· φράσεις που έχουν να μας διηγηθούν τη δική τους ιστορία[2]. Και τώρα που πλησιάζουν οι ***άγιες*** μέρες του Πάσχα, ας θυμηθούμε μια φράση πολύ γνωστή σε όλους, μια φράση που όλοι μας χρησιμοποιούμε, αλλά ενδεχομένως δεν ξέρουμε πώς προήλθε. **Και ο άγιος, λοιπόν, φοβέρα θέλει.** Πότε λέμε *ότι κι ο άγιος φοβέρα θέλει;*

Όταν θέλουμε μάλλον να υποστηρίξουμε ότι είναι καλό να αγριεύουμε πότε πότε, για να βρούμε το δίκιο μας, έστω κι αν απέναντί μας έχουμε έναν "άγιο".

Μια παράδοση λέει ότι τη φράση αυτή την καθιέρωσε στην ιστορία της λαϊκής μας γλωσσικής παράδοσης[3] ένας βοσκός. Μια βροχερή μέρα που έβοσκε τα πρόβατά του, θέλησε να μπει σε ένα εκκλησάκι μέχρι να καλυτερέψει ο καιρός. Άνοιξε λοιπόν την πόρτα της μικρής εκκλησίτσας κι όπως είχε την γκλίτσα του περασμένη στους ώμους με τα χέρια του να κρέμονται πάνω της, όπως δηλαδή συνηθίζουν να περπατούν οι βοσκοί, προσπάθησε να περάσει το μικρό κατώφλι. Οι άκρες της γκλίτσας εμπόδιζαν να περάσει, βέβαια, τη στενή πορτούλα της εκκλησίας. Κι ο βοσκός αυτός, που δε φημιζόταν για την εξυπνάδα του, νόμισε ότι ο άγιος προστάτης της εκκλησίας δεν τον άφηνε να περάσει.

[1] Καψάλης, Γ., 1998, *Οι Παροιμίες του Θεσπρωτού Λογίου Κώστα Αθ. Μιχαηλίδη*, Αθήνα, Gutenberg.
[2] Λουκάτος, Δ.Σ., 1972 Α', *Νεοελληνικοί παροιμιόμυθοι*, Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, Εκδοτική Ε.Π.Ε., Ερμής. δες και Μάλαμας, Λ., 1974, *Λαοσοφία*, (Απανθίσματα Παροιμιακά, Μύθοι-Γνωμικά), Αθήνα, εκδ. Ιστορία και Τέχνη.
[3] Νατσούλης, Τ., 1972 Α', *Λέξεις και Φράσεις Παροιμιώσεις*, Αθήνα, Σμυρνιωτάκης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Βρεγμένος ως το κόκκαλο όπως ήταν, θυμώνει τότε ο βοσκός και μια και δυο, κατεβάζει τη γκλίτσα από τους ώμους και την υψώνει απειλητικά προς το μέρος της εικόνας του αγίου λέγοντάς του: Για να σου πω έ; Τι άγιος είσαι εσύ που με αφήνεις έξω να βρέχομαι;

Με το που κατέβασε τη γκλίτσα όμως ελευθερώθηκε το πέρασμα και χώρεσε ως εκ θαύματος στην εκκλησία!

Το ίδιο βράδυ που γύρισε στο χωριό, μετά την επεισοδιακή μπόρα, διηγήθηκε στους φίλους του το παράξενο συμβάν και στο τέλος πρόσθεσε με σιγουριά: "Τι να σας πω ωρέ παιδιά, κι ο άγιος σε αυτή τη ζωή φοβέρα θέλει".

Οι άλλοι, βέβαια, κατάλαβαν τι έγινε και έβαλαν τα γέλια. Στην παρέα η φράση[4] του φίλου τους, "κι ο άγιος φοβέρα θέλει", πέρασε μέσα στο χρόνο σαν ανέκδοτο και από παρέα σε παρέα έφτασε ως εμάς.

[4] Σκαρτσής, Σ., 1997, *Φράσεις λαϊκού Λόγου*, τομ. Ι, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΑΠΕΡΓΙΑ

Αυτή τη φορά στο μέρος της εκπομπής μας που αφορά στης Γλώσσας τα Καμώματα θα δούμε τη λέξη ***απεργία***[1] η οποία, όπως άλλωστε φαίνεται , αποτελείται στο πρώτο μέρος της από την πρόθεση ***απ-*** (από), για να δηλώσει την απόσταση από κάτι, το διαχωρισμό και από το αρχαιοελληνικό ***έργον.***

Η πράξη της αποχής από το έργο ως μορφή αγώνα για να πετύχει κανείς καλύτερες προϋποθέσεις εργασίας είναι βέβαια αρκετά παλιά. Τέτοιου τύπου ένδειξη διαμαρτυρίας και αλληλεγγύης συναντάται μάλιστα σε διαφορετικές εκφράσεις. Έτσι έχουμε την ***ανταπεργία*** ή αλλιώς το λεγόμενο ***λοκ άουτ*** που δηλώνει την υπό των εργοδοτών συμφωνία να διακόψουν την παροχή εργασίας στους εργαζομένους, τη ***"λευκή απεργία"***, που δηλώνει την αποχή από την απεργία χωρίς όμως να εγκαταλείπει τη θέση του ο αγωνιζόμενος για την εργασία του, την ***απεργία πείνας*** ως κοινωνική έκφραση αγώνα με εκούσια στέρηση πείνας.

Όσο για τον αρχαίο ***απεργό***, που δηλώνει τον τεμπέλη και οκνηρό άνθρωπο έχουμε αρκετές πηγές στις οποίες συναντάμε τη λέξη αυτή. Όπως, για παράδειγμα, σε μια επιγραφή ***"τὸ ἄπεργον"***, δηλώνει *το μέρος* το οποίο μένει ακατέργαστο επίτηδες, επειδή εκεί πρόκειται να χτιστεί κάτι: "Λίθους τεμεῖν ἄπεργον ἔχοντας". Και αλλού πάλι στον Αρτεμίδωρο[2] βρίσκουμε τον "ἄπεργον ἄνθρωπον", δηλαδή τον οκνηρό.

[1] Δημητράκου, Δ., 2000, *Μέγα Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσης*, 1954 α', τομ. 1ος, σ. 739. Αθήνα, Πρόοδος.
[2] (I,42), Αρτεμίδωρου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΓΝΩΣΗ, ΠΟΣΟ ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΝΟΥ;

"Η γνώση δεν είναι παρά μια ερμηνεία μια νοητική επένδυση, αλλά ποτέ μια εξήγηση. Τις πιο πολλές φορές είναι μια νέα ερμηνεία μιας παλιάς ερμηνείας που έγινε ακατανόητη και που δεν αποτελεί πλέον παρά ένα σημείο".
F. Nietzsche

Η γνώση[1], *ο τρόπος μας να γνωρίζουμε την πραγματικότητα και την αλήθεια,* knowledge για τους αγγλομαθείς και για τους αρχαιολάτρες σε εξάρτηση από το αρχαίοελληνικό ***γιγνώσκω,*** αποτελεί μια ιδιαίτερης σημασίας λέξη τόσο για την εκπομπή μας, όσο και για κάθε άνθρωπο. Σε αναζήτηση *της γνώσης του εαυτού του* και του κόσμου στον οποίο ζει το σωκρατικό ***γνῶθι*** ακούγεται επίκαιρο.

Γνώση μπορούμε να ονομάσουμε *τις αντιλήψεις που σχηματίζουμε για κάποιο θέμα.* Μπορούμε να τη διακρίνουμε σε *βιωματική* και *νοητική.* Με τη βιωματική γνώση, τη γνώση των αισθήσεων και των άμεσων βιωμάτων ισχύει περίπου *το αν δεν πάθεις, δε θα μάθεις.* Σε όσους πάλι δεν αρέσει αυτή η εκδοχή, μπορούν να αρκεστούν στη νοητική γνώση και να στηρίξουν τη γνώση στην κρίση, στην *τετράγωνη* λογική και στις πολλαπλές εμπειρίες τους.

Μια άλλη λέξη συνώνυμη της γνώσης είναι και η *φρόνηση*[2]. Πολλές φορές στις μέρες μας ο ***γνωστικός*** άνθρωπος ταυτίζεται με αυτόν που έχει συγκεντρώσει στη μνήμη του πολλές πληροφορίες, τον *πολύξερο.* Όμως η γνώση θεωρείται υπό το πρίσμα της αξιοποίησης των πληροφοριών και των εντυπώσεων προς όφελος του κάθε γνωστικού. Μήπως λοιπόν όλοι πασχίζουμε καθημερινά να γίνουμε πιο γνωστικοί, πιο *σοφοί* στη ζωή μας; Αλλά λένε ότι οι *μυαλομένοι* άνθρωποι δεν είναι και οι πιο χαρούμενοι. Ποιος αποφασίζει; Καθένας για τον εαυτό του, υποθέτουμε. Σε αυτή τη διαδικασία χρειάζεται το ***γιγνώσκειν***, η γνώση[3].

[1] Βασιλείου, Θ. & Σταματάκης Ν., 1992, *Λεξικό Επιστημών Ανθρώπου*, Αθήνα, Gutenberg.
[2] *Βλ. Και Μέγα Λεξικό Ελληνικής Γλώσσης*, Δ. Δημητράκου, ό.π., σελ. 1667, τομ.2ος, Αθήνα, Πρόοδος.
[3] *Ετυμολογικό Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής* Α.Π.Θ.,1995, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ιδρύματος Μαν. Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη. Βλ. σελ. 69.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Και σε τι μας χρειάζεται μια παροιμία όπως αυτή που τιτλοφορεί την εκπομπή μας; ***Κοντά στο Νου κι η Γνώση***: Δε φτάνει να έχεις μυαλό και ορθή αντίληψη των πραγμάτων, αλλά να προσέχεις και να προφυλάσσεσαι όπως η σύνεση σου υπαγορεύει, αυτή η γνώση η στερνή που κάποιοι θα ήθελαν να την είχαν πρώτα. ***Στερνή μου γνώση να σε είχα πρώτα***. Αλλά πρώτα ή τελευταία, ποτέ δεν είναι αργά. Τι λέτε κι εσείς;

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΗΜΟΣ
ή τὰ ἐν δήμῳ, μὴ ἐν οἴκῳ...

Σε αναμονή των δημοτικών εκλογών, λοιπόν, καλό θα ήταν να κάνουμε μια περιήγηση στα ενδότερα της λέξης δήμος **(da-mo)** και να ταξιδέψουμε στα μυστικά της ρίζας da από την οποία αναδύθηκε και η λέξη δήμος[1]. **Da** θα πει μοιράζω, διανέμω. Στα Ιρλανδικά η λέξη **dam**, από την ίδια ρίζα σημαίνει το πλήθος, την ομάδα, ενώ στα αρχαία ουαλικά **danu** είναι ο πελάτης. Το da ως *προγιαγιά* της λέξης δήμος κρύβεται ωστόσο και σε αρκετές ελληνικές σύγχρονες λέξεις[2], όπως **δα**σμός, **δαί**μων, **δα**πάνη κ.ά.

Εστιάζοντας *στη θεμελιώδη ερμηνεία της λέξης* δήμος δηλώνουμε με αυτήν **το σύνολο του λαού** με αναφορά στην τήρηση ανοιχτών διαδικασιών και με παραλλαγές μέσα σε δεύτερα συνθετικά λέξεων μπροστά από τα οποία ο δήμος αποκτά ποικίλες σημασίες, όπως στις λέξεις δημοκρατία, δημοδιδάσκαλος, δημογέροντας, δημαγωγός κ.ά.

Δήμος όμως, ας μην ξεχνάμε, είναι και **η διοικητική περιφέρεια** που διοικείται από έναν αιρετό δήμαρχο για να εκπροσωπεί μια ευρύτερη περιοχή και τις ανάγκες των κατοίκων της, οι οποίοι για να ανήκουν σε έναν δήμο θα πρέπει να είναι από δέκα χιλιάδες άνθρωποι και πάνω. Ως δήμο, ας έχουμε υπόψη μας και την τοποθεσία στην οποία στεγάζονται τα γραφεία ενός δήμου, το **δημαρχείο**[3].

Τι σχέση μπορεί άραγε να έχει ο *δήμιος* με το *δήμο*! Καμία στην εποχή μας, ευτυχώς. Δεν πρόκειται για κάποιο δήμαρχο που έχει βάλει σκοπό του να βασανίζει τα πλήθη...

[1] Βλ. *Λεξικό Νεοελληνικής Κοινής*, Α.Π.Θ. Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη, σ. 346.
[2] Βλ. *Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας*, 1998, Κέντρο Λεξικολογίας, Μπαμπινιώτης, Γ., σ. 478, Πανεπιστήμιο Αθηνών.
[3] Βλ. σελ. 345, Κριαράς, Ε., ό.π., *Λεξικό της Σύγχρονης Ελληνικής Γλώσσας*, Εκδοτική Αθηνών.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πρόκειται για αρχαία λέξη που μας φέρνει από τα βάθη του χρόνου ο Αριστοφάνης, μια και ο **δήμιος δούλος** ήταν ο υπηρέτης στον οποίο ανέθεταν την εκτέλεση θανατικών ποινών και επειδή γίνονταν μπροστά στο λαό, δημοσίως, έμειναν και οι εκτελεστές τους γνωστοί ως δήμιοι δούλοι[4].

Υπάρχουν κι άλλα μυστικά στην ιστορία της λέξης δήμος, θα κλείσουμε όμως το σημερινό τμήμα της εκπομπής μας της Γλώσσας τα Καμώματα, με μερικές χαριτωμένες παροιμιώδεις φράσεις στην ελληνική παράδοση, ιδιαίτερα επίκαιρες, διασκεδαστικές και χρήσιμες, ελπίζουμε.

Τὰ ἐν οἴκῳ, μὴ ἐν δήμῳ, λοιπόν σε περίπτωση βεβαίως που παραείστε μαρτυριάρηδες **... «Από δήμαρχος κλητήρας»...** για τις περιπτώσεις που έχει χαθεί η εξουσία από τα χέρια σας. Για τη γυναίκα πάλι του δημάρχου που ευελπιστεί σε δόξες και τιμές, αλλά ο σύζυγός της έχει ξοδέψει μια περιουσία στις προεκλογικές διαδικασίες, ο λαός **λέει: «Ας με λένε δημαρχίνα και ας πεθαίνω από την πείνα»**.

Όσο πάλι για τα προβλήματα που χρονίζουν στους Δήμους και δε λύνονται ποτέ, ε, υπάρχουν και εκείνοι οι ευρηματικοί ιδιώτες, οι οποίοι ευθαρσώς θα μας παραπέμψουν[5]: **«Κύριοι,... τα παράπονά σας στο Δήμαρχο».**

[4] Δες και *Μείζον Λεξικό*, Τεγόπουλος-Φυτράκης, σ. 315.
[5] ό.π. Κριαράς, Ε. σ. 345.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

... *ή αλλιώς* Disciplina

Από τότε που υπάρχουν σχολεία και δάσκαλοι η διδασκαλία είναι μία εμπειρία για τους περισσότερους ανθρώπους, αν όχι για όλους. Έτσι ακούμε ότι η ζωή μας δίδαξε, αν όχι το σχολείο, και πως αυτή, η ζωή, από μόνη της είναι το μεγαλύτερο σχολείο.

Η διδασκαλία[1] είναι όρος τόσο παλιός όσο η γραφή γραμμική Β. ***Di da ka re*** που θα πει ότι κάποιος ***διδάσκει στο σπίτι του δασκάλου.*** Να κάτι που άλλαξε λοιπόν από την αρχαιότητα. Τώρα η διδασκαλία δε γίνεται στο σπίτι του δασκάλου, θα σκεφτόταν κανείς. Μη βιαστείτε όμως να καταλήξετε σε συμπεράσματα, γιατί ***σπίτι του δασκάλου*** στην αρχαιότητα ονομαζόταν το ***σχολείο.***

Διδασκαλία παρέχω, μας εξομολογείται ο Θουκυδίδης με τη συνείδηση του δασκάλου[2]. *Με όποιον δάσκαλο καθίσεις τέτοια γράμματα θα μάθεις*, ανταπαντά η λαική μας μούσα με το πέρασμα των αιώνων.

Ο Αριστοτέλης ορίζει τη διδασκαλία κάνοντάς τη διακριτή από το αντίθετό της: **Ἐκ διδασκαλίας, *ἐκ μαθήσεως καὶ ἐξ ἔθους***[3]. Και ποιος να ήταν ο πρώτος διδάξας; Ίσως ο Προμηθέας ο Τιτάνας, που έφερε στους ανθρώπους τα γράμματα και τους αριθμούς; Αν κρίνουμε όμως από την αμοιβή του για αυτή την προσφορά ενδεχομένως θα καταλήγαμε στο συμπέρασμα ότι το επάγγελμα του διδασκάλου είναι το πιο κακοπληρωμένο... και επικίνδυνο. Ευτυχώς για την μυθολογία μας τελευταία στιγμή εσώθη ο διδάσκαλός Προμηθέας κι έτσι η διδασκαλία πήγε μπροστά στο χρόνο.

[1] Βλ. Liddell-Scott, ό.π., σελ. 615, τομ. Ι.
[2] Θουκ., 2,87.
[3] Αριστ. *Ηθ. Νικομάχεια,* 1103 α .

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Έμελλε μάλιστα να απλωθεί σε επίπεδο γραμμάτων και αριθμών, σε θρησκευτική διδαχή, σε φιλοσοφικές και επιστημονικές διαιρέσεις. Σε πληθυντικό αριθμό ***αί*** *Διδασκαλίαι* ερμηνεύονται ως κατάλογοι διδαγμένων δραμάτων με ποιητές, χορηγούς, χρονολογίες της παράστασης και άλλες πληροφορίες[4].

Η ρίζα **da** από όπου ***δα-ή-ναι (μαθεῖν), δεδάσθαι (ἐκζητεῖν).*** Δεδαώς (ο έμπειρος), δαήμων, α-δαής, ***διδαχή***, ***διδασκαλία*** και τόσες άλλες λέξεις έχουν επιβιώσει ως τις μέρες μας σε σχέση με τη διδασκαλία[5]. Υπάρχει βεβαίως και η άλλη άποψη για την καταγωγή της διδασκαλίας που την θέλει να προέρχεται από τη ρίζα **Di** (Di-dk-ska) από όπου πηγαίνουμε ***στο δοκέω***, ***δέκομαι***, ***δοκεῖν***, ***δόκανο*** κ.ά. Σημαίνει σύμφωνα με αυτή την εκδοχή *προσκολλώμαι στο Δόγμα και προσδοκώ για τον κυνηγημένο*, από τη μία πλευρά.

Ως δόκιμος και δεξιός, από το ***Δέκομαι - στήνω το δόκανο*** *να πιάσω τη Δόξα για το αρπακτικό*[6]. *Στην Ιλιάδα του* Ομήρου συναντάμε το *διδασκόμενος πολέμοιο* για το μαθητή του πολέμου. Αυτή είναι η έννοια που ταιριάζει στο αρπακτικό που στήνει τα δόκανά του.

Στην *Οδύσσεια*[7] βρίσκουμε πάλι μια διαφορετική ερμηνεία για τη διδασκαλία: ***"πεντήκοντα τοι εἰσίν ἐνὶ μεγάροισι γυναῖκες δμωὰ*** (έχεις πενήντα γυναίκες στο παλάτι σου όλες δούλες)... ***τὰς μὲν τὰ ἔργα διδάξαμεν ἐργάζεσθαι εἴριά τε ξαίνειν καὶ δουλοσύνην ἀνέχεσθαι*** (: αυτές τις μάθαμε, τις διδάξαμε, ...να κάνουν δουλειές σιγά σιγά, να ξαίνουν το μαλλί και υπομονετικά να αντέχουν τη σκλαβιά τους.). Μάλλον δεν τα περνούσαν και πολύ καλά οι γυναίκες μαθήτριες στις διδασκαλίες ...κατά τον Όμηρο!

Αλλά εμείς να κλείσουμε τα περί διδασκαλίας με ***Τα διδασκάλια***, έτσι, για να μη νομίζουμε ότι οι μαθητές δεν πλήρωναν για να μάθουν. Και για να ανακουφιστούν όσοι γονείς πληρώνουν ουκ ολίγα για να επιτύχουν τα καλύτερα στη μόρφωση των παιδιών τους, τα διδασκάλια[8] λοιπόν ήταν τα ***δίδακτρα.***

[4] Διογ. Λ., 5, 26. *Αθήν.* 235 Ε.
[5] Δ. Δημητράκου, *Λεξικό*, ό.π., τομ. 3, σ. 1981.
[6] ό.π., Βαρδιάμπασης, *Ιστορία μιας Λέξης*, σσ.26-27. Τομ. Α. Νέα Σύνορα-Λιβάνη
[7] *Οδύσσεια*, Ομήρου, χ 421-3.
[8] Παπανδρεόπουλος, Γ., *Λεξικό Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας* εκδ. Ρώσση. Βλ. σ.58.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μη ρωτήσετε όμως τώρα πόσο πλήρωναν στην αρχαιότητα για μία διδακτική ώρα ή για έναν κύκλο μεταπτυχιακών σπουδών. Πέρασαν αιώνες· είναι, βλέπετε, και ο πληθωρισμός στη μέση και δεν πρόκειται να βγάλουμε άκρη.

Καλή σας μέρα από της γλώσσας τα καμώματα και *οικονομικά "διδασκάλια"* ευχόμαστε σε όσους από τους ακροατές μας ετοιμάζονται να προβούν σε όποιας λογής έξοδα προς *διδασκαλία* και μάθηση.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δώδεκα Διαφορετικά "θέλω" πλην όμως... ένας ο "εθελοντισμός"

Δώδεκα οι ώρες στα της ημέρας ωρολόγια και άλλες τόσες της νυκτός. Δώδεκα οι μήνες του χρόνου, τα ευαγγέλια, οι απόστολοι, δώδεκα οι θεοί του Ολύμπου. Δώδεκα και οι σημασίες του ρήματος *θέλω* ή του *εθέλω*, για να θυμηθούμε και την αρχαιότερη εκδοχή της λέξης που παραπέμπει στο θέμα της σημερινής μας εκπομπής, τον ***εθελοντισμό***. Ποιες όμως είναι αυτές οι δώδεκα κυριότερες σημασίες του "θέλω" στην καθημερινή χρήση της γλώσσας μας, ας τις δούμε από κοντά.

Αλλά πριν πάμε εκεί, ας διευκρινίσουμε το ***εθέλω***[1] ως ερμηνευτικό τρίπτυχο το οποίο πλέον απαντάται μόνο στα αρχαιοελληνικά λεξικά:

ΘΕΛΩ - ΕΠΙΔΙΩΚΩ - ΤΟΛΜΩ

Αυτές είναι οι εσωτερικευμένες σημασίες του *εθέλω*.

Όσοι λοιπόν ακροατές και ακροάτριές μας ***εθελοντηδόν*** και ***εθελοντί***, θεληματικά δηλαδή επιλέξουν να μας ακολουθήσουν στις ποικίλες εκδοχές του θέλω, οι δώδεκα διαφορετικές διαδρομές στη νεοελληνική γλωσσική πορεία της λέξης *θέλω* έχουν ως εξής:

Πρώτη σημασία: Ως βοηθητικό ρήμα το *θέλω* δηλώνει την ίδια τη δομή της σημασίας της λέξης προσδίδοντας τη δυνητική του διάθεση. Ρωτάμε, ας πούμε: "Θα΄ρθεις σπίτι;". Και απαντά ο συνομιλητής μας: "Όχι. Θέλω να πάω στην αγορά". Με αυτό το θέλω μας δηλώνει τη σημασία του ρήματος που ακολουθεί ως δεδομένη πράξη: ***Θέλω να πάω*** στο παράδειγμά μας θα πει: ***"Είναι αποφασισμένο, θα πάω."*** Βρίσκουμε μάλιστα τέτοια παραδείγματα[2] του *θέλω* και σε λογοτεχνική γλώσσα, όπως για παράδειγμα:

[1] Σταματάκου, Ι., 1972, *Λεξικόν της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα, Φοίνιξ.
Ζηκίδου, Γ, 1992, *Λεξικόν Απάντων των Ρημάτων της Αττικής Πεζογραφικής Διαλέκτου*, Αθήνα και Παπανδρεοπούλου, Γ., 1994, *Λεξικό Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα, Ρώσση.
[2] Κρυστ. Τραγ. Σ. 3314, τομ. 4ος, *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας* Δημητράκου Δ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

" Ήθελα να' μουν τσέλιγγας,

να' μουν κι ένας σκουτέρης,

να πάω να ζήσω στο μαντρί ..."

Ας περάσουμε όμως σε μια δεύτερη σημασία[3] του θέλω, αυτήν του **επιθυμώ διακαώς**, του επιζητώ κάτι. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της σημασίας η γνωστή μας παροιμιώδης ρητορική ερώτηση: ***"Ποιος στραβός δε θέλει το φως του;"***

Μια τρίτη ερμηνεία του θέλω είναι αυτή στην οποία το θέλω υπονοεί το ***επιχειρώ***, δοκιμάζω κάτι, το ***προσπαθώ***. Για παράδειγμα, λέμε: "***Θέλησε*** να με αδικήσει, αλλά δεν τα κατάφερε". Η τέταρτη ερμηνεία του θέλω: ***συμφωνώ· δέχομαι κάτι***. Όπως για παράδειγμα στη φράση: " Αν θέλεις, εμείς υπογράφουμε συμφωνητικό για το χωράφι"... Αν δηλαδή δέχεσαι τους όρους και συμφωνείς, μπορούμε να προχωρήσουμε στην υπογραφή μιας έγγραφης πράξης. Και αλλού πάλι ***σε ερωτική συμφωνία*** του θέλω, απαντάται όπως στις φράσεις :

"Αγάπα με να σε αγαπώ, θέλε με να σε θέλω,

γιατί θα'ρθεί ένας καιρός, να θες και να μη θέλω"

"Λέγε λέγε το κοπέλλι, κάνει την κυρά και θέλει."

Άλλη πάλι σημασία λιγότερο ευχάριστη είναι όταν το θέλω σημαίνει ***χρειάζομαι, έχω έλλειψη κάποιου πράγματος***. Για παράδειγμα: "Μου λείπουν ακόμη επτά εκατομμύρια δραχμές, για να ξεπληρώσω το δάνειο".

Έτσι επίσης μπορεί να ακούσουμε το θέλω ως χρειάζομαι, όπως στην πρόταση: "Αυτές οι δουλειές θέλουν ρέγουλα. Πρόσεχε, καημένε!"

Έκτη και συγγενική της προηγούμενης σημασίας είναι ***το θέλω ως φυσική ανάγκη***. Όπως στο παρακάτω τετράστιχο:

Ο πλάτανος *θέλει* νερό,

κι η λεύκα *θέλει* αέρα

και το κορίτσι φίλημα

όσο να πάρει αέρα.

[3] Hamp, , E., 1961, "Το ρήμα εν τη σημερινή ομιλουμένη γλώσση", *Αθηνά*, τ. 65, σ σ. 101-128

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ακόμη ένα *θέλω* είναι κι εκείνο που σημαίνει ***χρωστάω, οφείλω κάτι σε κάποιον***. Λ.χ.: *"Κάτι λίγα του θέλω ακόμη"*

Άλλοτε πάλι[4] το *θέλω* προβάλλει στην καθημερινή μας ομιλία πιο επιτακτικό, πιο απαιτητικό, ***αν θέλετε:*** αν ***...προτιμάτε*** δηλαδή.

Τότε το θέλω σημαίνει οπωσδήποτε ***απαιτώ***: Π.χ.: "Οι δικοί του δεν την ήθελαν για νύφη. Το λοιπόν κι αυτοί εκλέφτηκαν κι εγλιτώσανε από τσι παράλογες απαιτήσεις του σπιτιούν του".

Ένα πολύ συνηθισμένο σε όλους μας *θέλω* είναι εξάλλου και εκείνο το ***"Τι θέλετε, Ποιον θέλετε, παρακαλώ"***, που το ακούμε από τη γραμμή του τηλεφώνου και σημαίνει κατουσίαν: ***"Τι ψάχνετε, ποιον γυρεύετε"***.

Κι όταν το *θέλω* δε δεσπόζει στις συζητήσεις μας ως ***αναζήτηση***, δεν αποκλείεται να το βρούμε σε φράσεις[5] διαζευκτικές, όπως στο ***"Θέλει, δε θέλει, θα πάει"***· σε φράσεις οικείες, όπως στο ***"Θέλεις κάτσε. Θέλεις φύγε"*** ή σε φράσεις παγιωμένες με μια λεπτή δόση ειρωνίας, όπως στο ***"Τι θέλει να πει ο ποιητής;"***.

Ενδέχεται μάλιστα, με λίγη καλή ***θέληση***, να βρούμε πολλές περισσότερες των δώδεκα ερμηνείες[6] του *θέλω* και να τα χάσουμε στο μέτρημα. "Της γλώσσας τα καμώματα" βλέπετε. ...

Αλλά μάλλον πρέπει να το πάρουμε απόφαση με τις αμέτρητες αρετές των λέξεων: Εδώ που τα λέμε, στο χώρο της γλώσσας, πάντα υπάρχει μια σημασία που θα μας διαφεύγει, όπως εξάλλου και στις αρχές του ***εθελοντισμού*** ...-ας βάλουμε έτσι ένα *πρόσκαιρο* τέλος εδώ κι ας θυμόμαστε ως "'απόχωστον"[7] ***θέλημα*** την πιο επιτακτική, την πιο παλικαρίσια ίσως από αυτές τις αρχές:

Στον εθελοντισμό ***δεν υπάρχει "δεν μπορώ να βοηθήσω το συνάνθρωπό μου", υπάρχει απλώς το δε "θέλω"!***

[4] Koutsoudas, A.,1962, *Verb Morphology of Modern Greek*, The Hague/Mouton.
[5] Τζάρτζανος, Α., 1946, *Νεοελληνική Σύνταξις*, Θεσσαλονίκη, Κυριακίδης. (φωτοτυπική επανέκδοσις).
[6] Τσολάκης, Χ., 1982, *Η Πολυτυπία στο ρήμα της Κοινής Νεοελληνικής Γλώσσας*, διδ. Διατριβή, Θεσσαλονίκη.
[7] για το *απόχωστον*, βλ. *Ερωτόκριτο* (Α 1458): "μιαν πορτοπούλ' απόχωστη εξάνοιξεν η κόρη" ... Απόχωστος είναι ο κρυφός, ο μυστικός, ο αφανής.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΡΑΣΜΟΣ
ή ... Erasmus

Ο Έρασμος[1] γεννήθηκε στο Ρότερνταμ το 1464. Ο πατέρας του ήταν γιατρός και αργότερα έγινε ιερέας. Οι σπουδές του του έδωσαν την ευκαιρία να ταξιδέψει και να γνωρίσει άριστα τη Λατινική γλώσσα, τους Ουμανιστές δασκάλους όπως ο Agricola και ο Hegius.

Ο Έρασμος Ντιντιέ έμεινε γνωστός στην ιστορία ως παιδαγωγός και θεολόγος. Ως θεολόγος πρότεινε την απλοποίηση της εκκλησιαστικής τυπολατρείας και την κατάργηση θεσμών που δεν αντιστοιχούν στην πνευματική ζωή, αλλά εμμένουν ως θεολογικά πρότυπα.

Ως παιδαγωγός[2] πάλι επρόκειτο το όνομά του να συνδεθεί με ευρωπαϊκά προγράμματα. Η θέση του στην επιστήμη της παιδαγωγικής ήταν ανάμεσα σε άλλες, ότι θα πρέπει να χρησιμοποιούμε τις επτά λεγόμενες ως ελεύθερες τέχνες, όχι περιοριστικά, δηλαδή για μετάδοση γνώσεων, αλλά έτσι ώστε αυτές να αντικατοπτρίζουν την εμπειρία του κόσμου. Η ιδέα της παγκοσμιότητας στην παιδαγωγική αντίληψη του Έρασμου καθώς και η ιδέα του για το ιδεώδες της αγωγής ως *Ολότητας* στην οποία αφορά ο Αρμονικός Άνθρωπος, ταιριάζουν απόλυτα στο σκεπτικό της σύγχρονης ευρωπαϊκής ιδέας κάτω από την οποία υλοποιούνται στον επιστημονικό χώρο τα διάφορα προγράμματα ανταλλαγής φοιτητών στην Ευρώπη. Ο Έρασμος[3] πίστευε ότι θα πρέπει να διδάσκουμε το παιδί από πολύ μικρό, πίστη την οποία μαρτυρούν εξάλλου και τα λόγια του: "Τα δέντρα αυξάνουν ίσως αφ' εαυτών..., αλλά οι άνθρωποι, πιστεύσατέ με, δεν γεννώνται, αλλά διαπλάσσονται".

Υπάρχει όμως και ένας άλλος λόγος για τον οποίο ο Έρασμος συνδέθηκε με τα Ευρωπαϊκά

[1] Mann-Philips, *M. Erasmus on his Times*, Cambridge, 1967.

[2] *Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια*, Herder, 1967, *Έρασμος, Ντιντιέ*, tom.2os Lexicon Der Padagogik Herder, σς. 643-674. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.

[3] *Παιδαγωγική και Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια*-Λεξικό Έρασμος, σς. 20077-20078, Συνεργασία του Ελληνικού Πανεπιστημίου-Ακαδημίας Ερευνητικών Κέντρων, επιμ. Δορμπαράκης Π. κ.ά.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Προγράμματα, ένας λόγος καθαρά συμβολικός και πρακτικός θα λέγαμε. Το όνομα Erasmus αποτελεί σύμβολο και συντομογραφία[4].

Ως σύμβολο θα θυμίζει πάντα τη Χρυσή Εποχή κατά την οποία σπουδαστές όπως ο Disiderius Erasmus[5] ταξίδευε ελεύθερα με την πεποίθηση ότι η γνώση συνδέεται ως μόρφωση με την ελεύθερη μετακίνηση των ανθρώπων ως ταξιδευτών-σπουδαστών.

Ως συντομογραφία από την άλλη πλευρά το όνομα *Έρασμος* εξυπηρετεί τα αρχικά του σύγχρονου Ευρωπαϊκού Προγράμματος τα οποία προδίδουν και τη φύση του σχεδιασμού τους.

Έτσι λοιπόν έχουμε το όνομα Erasmus για το :

E*u*

R*opean Community*

A*ction*

S*cheme for the*

M*obility of*

U*niversity*

S*tudies*:

Τα αρχικά των αγγλικών λέξεων δηλώνουν την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Σχεδίου Δράσης για την Κινητικότητα στις Πανεπιστημιακές Σπουδές.

Σύμφωνα λοιπόν με τον Έρασμο[6], αλλά και τα *Erasmus* ένα μήνυμα παίρνουμε:

Άν θέλουμε να αποκτήσουμε πραγματικά τη γνώση δεν αρκεί να καθήσουμε νωχελικά στα πανεπιστημιακά έδρανα, κι ούτε ακόμη να πέσουμε με τα μούτρα στο διάβασμα επιδιώκοντας τη μάθηση μέσα από τα βιβλία. Αλλά να κάνουμε το μεγάλο βήμα και να ανοιχτούμε στον κόσμο, να αποζητήσουμε τη μόρφωσή μας στη βαθύτερη μελέτη και ωριμότητα που επιτυγχάνεται, πώς αλλιώς (; !) Κατά τον Disiderius Erasmus, απλά, ταξιδεύοντας και γνωρίζοντας τον κόσμο από κοντά· εξού και... *Κοντά στο Νου κι η Γνώση.*

[4] Συμβούλιο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, απόφ. 15-6-1987, (Επίσημη Εφημερίδα Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων 166/20/25/6/87), *Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, IP (87) 562/16.12.87.

[5] Γεωργοπαπαδάκου, Α.Γ., *Το Μεγάλο Λεξικό*, Μαλλιάρης-Παιδεία, Α' έκδ. 1984, σελ. 418.

[6] Βασιλείου, Θ.-Σταματάκης, Ν., 1992, *Επίτομο Εννοιολογικό Λεξικό Επιστημών του Ανθρώπου*, Gutenberg Λήμμα: Άνθρωπισμός,Humanism, σσ.31-32 και σ. 447.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Στα νεότερα χρόνια, στη μεσαιωνική της ερμηνεία, αλλά αναμοχλεύοντας στοιχεία και από αρχαίες πηγές για την εξήγηση της λέξης μας, η επιστήμη μας συστήνεται εξ ορισμού, δηλώνει ad hoc το *ίδιον* του *ανθρώπου* να ***δρώπτει ἄνω***, να αναβλέπει, κοιτάζοντας ψηλά, ***να θρῴσκει ἄνω και ως άνθρωπος*** να καλυτερεύει τη ζωή του με το να μαθαίνει, να ξέρει, να **επίσταται**[1]. Συνώνυμη της γνώσης η επιστήμη πηγαίνει σε βάθος και με ακρίβεια στη μελέτη ενός πράγματος. Δε διαχωρίζεται από την τέχνη αρχικά, όπως στη νεότερη γλώσσα. Και επιστήμες συναντάμε οπωσδήποτε πολλών πραγμάτων, τόσων όσες είναι και οι ανθρώπινες δραστηριότητες. Για παράδειγμα ο Θουκυδίδης μας αναφέρει την επιστήμη *στα ...ναυτικά,* ***καὶ ὅταν τὴν ἐπιστήμην ἐς τὸ ἴσον καταστήσωμεν***[2].

Ο Πλάτωνας πάλι στο Γοργία αναφέρει: (511C) την ***"τοῦ Νοεῖν ἐπιστήμην"***.

Ο Λυσίας μιλά για την επιστήμη του πολέμου **"Διὰ τῆς τῶν πρὸς τὸν πόλεμον ἐπιστήμην"**. Ο δε Πλωτίνος[3] μας αναφέρει την επιστήμη ως επίρρημα κάνοντας λόγο για τους ***"μὴ ἐπιστήμην τοὺς ἐπαίνους ποιούμενοι"***.

Η επιστήμη[4] αγγίζει αναντίρρητα έναν ευρύ κύκλο γνώσεων, πληροφοριών, εμπειριών, γενικών νόμων. Σε αυτήν υποτάσσονται και υπηρετούν μεθοδολογίες, έρευνες, δοκιμές. Επίσταται ο γιατρός, επίσταται και ο ζωγράφος.

Κι είναι στην *Πολιτεία* του Πλάτωνα που ξεχωρίζει η επιστημονική γνώση από την επιστημονική δόξα (477Β): **"ἐπ' ἄλλῳ τέτακται δόξα καὶ ἐπ' ἄλλῳ ἐπιστήμη"**, (:γιατί άλλο να ξέρεις, όπως και να το κάνουμε και άλλο να νομίζεις στα ζητήματα της γνώσης και της επιστήμης).

[1] *Η Ιστορία μιας Λέξης*, ό.π., Βαρδιάμπασης, σσ.15-16.
[2] Θουκ, 1 ,121, και επίσης του ιδίου, στο: 6.72, 7.62.
[3] Για τον Πλωτίνο, (βλ. στο Βίο του Πλωτίνου, Πορφύριου,) 5, 5, 13.
[4] Δες και Ιω. Σταματάκου, ό.π., τόμ. 2ος: στο *Λεξικό Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, σ. 1299.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μεγάλη κουβέντα να πει κανείς ***ἐπίστημι (αι)*** και όντως να στέκεται πάνω από τη γνώση και να την κατέχει. Αυτό ήταν άλλωστε αδιαμφισβήτητο όνειρο της επιστημολογίας, της επιστήμης[5] για την επιστήμη, που ως τέτοια δικαιούται το εύρος μιας φιλοσοφικής θεώρησης σαν κι εκείνης που γεννήθηκε στις αρχές του 20ου αιώνα. Η επιστημολογία στράφηκε στην εξήγηση της ίδιας της επιστήμης και συγκέντρωσε μέσα στο στοχασμό της το περιεχόμενο των πολυάριθμων δομών και ειδών της γνώσης.

Η εξάπλωση της επιστήμης[6] στην ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμού από τους χρόνους των πρωτόγονων τεχνικών έως και των σύγχρονων τεχνολογικών *επιστητών* κυριαρχεί σε μία και μόνο λέξη η οποία διαρκώς εξελίσσεται και διευρύνεται στο περιεχόμενό της. Το μέγεθος πιθανόν μας τρομάζει. Πόσα πράγματα δε χωρά εξάλλου μέσα της η επιστήμη; Τι άλλο θα φέρει που δεν το φανταζόμαστε; Πόσο εύκολα θα την αμφισβητήσουμε ή θα την αποδεχτούμε δια των αποδείξεων και των ενδείξεων σε αναζήτηση της αλήθειας! Η έννοια θα πλουτίζει, θα μεταλλάσσεται, μα η μορφή μέχρι σήμερα εμμένει. Είναι η λέξη, το μόρφημα *επιστήμη* και μέσα του ενδίδει η ατέρμονη αυτή εποποιία της γλώσσας, που αυτοκαθορίζεται στα γιγνόμενα από τα λεγόμενά της[7]. Ο Ι.Θ. Κακριδής είχε γράψει χρόνια πριν ανάμεσα σε άλλα κάτι που θα ταν όμορφο αν μη τι άλλο, να *επιστάμεθα* της γνώμης του.

Θα ήθελα να κλείσουμε με αυτά τα λόγια και την εκπομπή μας, αναλογιζόμενοι πόσα θα χάναμε αν μια μέρα χανόταν από το λεξιλόγιό μας η λέξη *επιστήμη*[8]. Με τον τρόπο που ο καθηγητής Κακριδής το ***ἐπίσταται:***

"Κάθε λέξη που χάνεται σε κάποιο χωριό σημαίνει έναν θάνατο το ίδιο θλιβερό, όσο και να πεθαίνει ένας άνθρωπος".

Ας φυλάξουμε λοιπόν τις λέξεις μας προσεκτικά, σα να σώζουμε τις ανθρώπινες ζωές που τις ανάθρεψαν μέσα στην ελληνική γλώσσα κι ας ανανεώσουμε "Κοντά στην Επιστήμη[9]", και τη δική μας εκπομπή: "Κοντά στο Νου κι η Γνώση", όπως πάντα, για την ερχόμενη Τετάρτη.

[5] Ό.π. *Λεξικό Νεοελληνικής Κοινής*, 1998, Α.Π.Θ., Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, σελ. 514.
[6] Liddell-Scott, ό.π., τομ. II, σελ. 282.
[7] *Νεότερον Ορθογραφικό Εγκυκλοπαιδικό Επίτομο Λεξικό,* εκδ. Ηλίου, 1952, Αθήνα: τομ. Ι, σελ. 1745.
[8] *Λεξικό* Δημητράκου, ό.π., σελ. 544.
[9] *Λεξικό* Κριαρά, ό.π., σελ. 515.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ειρήνη και Πόλεμος:
Το Αντιθετικό Ζεύγος και η Ειλικρίνεια του Immanuel Kant.

Επειδή οι πόλεμοι αρχίζουν στο νου των ανθρώπων,
Γι' αυτό στο νου των ανθρώπων
πρέπει να οικοδομήσουμε
την προστασία της ειρήνης.
(Ιδρυτική Πράξη της UNESCO, 1945)*

Σημερινό μας αντικείμενο μελέτης η κόρη του Δία και της Θέμιδος, η Ειρήνη που λατρεύτηκε ως θεά στην Αθήνα από το 449 π.Χ.[1]

Ετυμολογικά για την ερμηνεία της λέξης πόλεμος μπορούμε να δεχτούμε ότι προέρχεται από τη ρίζα **πελ**. Η σημασία αναφέρεται για το βάλλω, τύπτω. Σε παραλλαγή από την ίδια ρίζα έχουμε επίσης και το **πλα** από το οποίο οδηγούμαστε στο πλήττω, πληγή. Κατά μια άλλη εκδοχή παράγεται από το **πελέμ**.

Πελεμίζω κάτι σημαίνει ότι το βάζω σε κίνηση, ***<u>σείω και δονώ</u>***. Πόλεμος είναι κάτι που προκαλεί δόνηση, όπως ο σεισμός[2].

Είτε όμως δεχτούμε την μία προέλευση από το πελ, είτε την άλλη από το πελέμ, αναντίρρητα η σημασία δεν αλλάζει ως προς την ιδεολογική φόρτιση του τρόμου, ο οποίος καθόλου δεν μας είναι άγνωστος, ιδιαίτερα στη νέα του εκδοχή, τον τρομοπόλεμο. Ο ***"τρομοπόλεμος"*** αποτελεί μια νέα λέξη για τα σημεία των καιρών.

Και για να περάσουμε στην αντίθετη έννοια και λέξη, στην ειρήνη, έχουμε ενδεχομένως τη ρίζα μας στη λέξη **εἴρω**. Είναι αμφίβολο βέβαια αν η λέξη ειρήνη παράγεται από το **εἴρω** (sero), δηλ. συνδέω-συνάπτω ή από το **εἴρω**: λέγω[3]. Το ρήμα ***εἴρω*** που σημαίνει *λέγω* θα θυμίζει σε κάποιους ενδεχομένως το ***εἴρηκα εἰρήκειν***, από την κλίση του ρήματος *λέγω* στα αρχαία ελληνικά: Fερε, ο μέλλοντας Fερέσσω, **ἐρέ(σ)ω** και **ἐρῶ ο** μέλλων του **εἴρω** ταυτίζει συνεπώς, λεξιλογικά τουλάχιστον,

[1] Πλουτ. *Κιμ.* 13.
[2] Ηρακλ. Απόσπ. 80.
[3] Liddell-Scott, ό.π. τόμος ΙΙ, σελ. 36.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

το *λόγο* του ανθρώπου με την *ειρηνική ζωή*.

Υπάρχει όμως και γι αυτό δεύτερη άποψη η οποία προτείνει τη λέξη ειρήνη ως παράγωγο του **ἀραρίσκω** (=συνάπτω, συναρμόζω). ΙΕ ί-ar (ar-αρί-σκω,= συνάπτω, συναρμόζω). Από αυτή τη ρίζα προκύπτουν τα: ar-ιστος, κάλλιστος, ar- ετή, ar-μονία, ar-ιθμός[4]. Ειρήνη και Πόλεμος, δυο αντίθετοι κόσμοι· για να δούμε όμως πώς τους εναρμονίζει ο Immanuel Kant κάνοντας λόγο για μια λέξη και έννοια -κλειδί στο ζήτημα εξουδετέρωσης της αντίθεσης Ειρήνης - Πολέμου: Πρόκειται για την ειλικρίνεια.

Μήπως λοιπόν είμαστε διαρκώς σε εμπόλεμη κατάσταση γιατί δεν καταφέρνουμε να είμαστε ειλικρινείς; Κάπως έτσι θέτει τη λύση ο **Καντ** στο έργο του[5] *"Για την παγκόσμια Ειρήνη"*
Διαβάζουμε (σελ. 70): ...

"Η Πολιτική λέει: Να είστε έξυπνοι όπως τα φίδια, η ηθική προσθέτει ώς όρο περιοριστικό: και άδολοι όπως τα περιστέρια. Όταν τα δυο αυτά δεν μπορούν να συνυπάρξουν στην ίδια εντολή, τότε πράγματι υφίσταται διάσταση πολιτικής και ηθικής. Απεναντίας, όταν αυτά βρίσκονται σε απόλυτη συμφωνία, η έννοια του αντίθετου είναι παράλογη και δεν τίθεται καν το ερώτημα, πώς θα εξομαλυνθεί η διένεξη. Παρότι η πρόταση ότι η ειλικρίνεια είναι η καλύτερη πολιτική, περικλείει μια θεωρία η οποία δυστυχώς πολύ συχνά διαψεύδεται από την πράξη, η επίσης θεωρητική πρόταση, ότι η ειλικρίνεια είναι καλύτερη από κάθε πολιτική υπερτερεί αναντίρρητα και είναι μάλιστα απαραίτητη προϋπόθεση της προηγουμένης[6]".

[4] σελ. 109, *Η Ιστορία μιας Λέξης*, Βαρδιάμπασης, ό.π.
[5] μτφρ. Α. Πόταγα, επιμ. Αναγνώστου Λ., εκδ. Αλεξάνδρεια, 1992.
[6] Εργαστήριο Εκπαίδευσης για την Ειρήνη, 1990, (επιμ. Παπαδοπούλου), Δ., *Εκπαίδευση για την Ειρήνη και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.* Θεσσαλονίκη, Έκδ. Εργαστηρίου Εκπαίδευσης για την Ειρήνη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ ΚΑΙ Η ΦΩΤΙΑ

"Ανέβαινε σιγά σιγά τον ανήφορο και σκεφτότανε. Σαράντα - πενήντα χρόνια παιδεμένος απάνω σε τούτη τη γης ένιωθε τώρα τον κίνδυνο να τον τριγυρίζει: σα μια μεγάλη φωτιά που σερνότανε μέσα στον κάμπο και που κανένας δεν μπορούσε να της ξεφύγει. ...",
Δημήτρη Χατζή, Η ΦΩΤΙΑ.
(απόσπασμα από το βιβλίο του Η Φωτιά σ. 12.εκδ. ΠλειάςΑθήνα, 1974)

Η φωτιά, από το φάος, φως, ενέπνευσε πολλούς συγγραφείς, ένας από τους οποίους είναι και ο Γιαννιώτης Δημ. Χατζής τον οποίο μόλις ακούσαμε από το απόσπασμα της δικής του *Φωτιάς*. Για να αναζητήσουμε ενδεχομένως την πρώτη φωτιά που υπήρξε, θα πρέπει να παραπέμψουμε σε μια φιλοσοφική θεώρηση για τη δημιουργία του σύμπαντος. Στο νου μας, καθώς και στις γνώσεις μας ως προς μια τέτοια θεώρηση ανασύρεται ο Ηράκλειτος.

Ο Ηράκλειτος είναι ένας από τους αρχαίους φιλοσόφους, το όνομα του οποίου συνδέθηκε με το στοιχείο της φωτιάς ως πρώτης ύλης για τη γένεση του κόσμου. Στις μέρες μας βέβαια το πρόγραμμα Ηράκλειτος έχει δοθεί με διαφορετική διάσταση. Αφορά ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, γεγονός που δεν απομακρύνει από τη γενικότερη θεώρηση και δράση του αρχαίου φιλοσόφου, αλλά μάλλον την συμπεριλαμβάνει και ταυτόχρονα αποδεικνύει γιατί επιλέχθηκε το όνομά του αρχαίου φιλοσόφου προκειμένου στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα να στηρίξει ένα πρόγραμμα σπουδών.

Ως πρωτεργάτης της ιδέας για την παγκόσμια ενότητα ο Ηράκλειτος διακήρυξε[1] ότι συνδέουμε όλα σε ένα: ""Εν πάντα είναι".

Και δε θα μπορούσε ο Ηράκλειτος παρά να ισχυριστεί το ***πύρ*** ως ενοποιό δύναμη του ανθρώπου παρά σε έναν πολιτισμό όπως ο ελληνικός για τον οποίο προετοίμασε η ελληνική μυθολογία το έδαφος. Διότι πύρινα ήταν τα γράμματα και οι αριθμοί με τα οποία ο Προμηθέας προμήθεψε τους ανθρώπους και τους χάρισε το λόγο μέσα από τις λέξεις, χάρισμα που εκ προοιμίου διαφύλαττε τους θνητούς από το να καούν χωρίς μνήμη, χωρίς κρίση, χωρίς λόγο[2].

[1] Ηράκλειτος, Απ. 50.
[2] ό.π. σ. 18 άνθρωπος, *Η Ιστορία μιας Λέξης*, Βαρδιάμπασης, Ν., Λιβάνη-Νέα Σύνορα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο Ηράκλειτος δεν είναι μόνο ένα σύμβολο ενότητας του σύμπαντος δια της φωτιάς ως πρωταρχικού στοιχείου για τη ζωή.

Την άλλη του διάσταση, την αντιπολεμική και φιλελεύθερη μας τη δίνουν τα ίδια του τα λόγια[3], τα επίκαιρα αλλά και τα διαχρονικά: "**Πόλεμος πάντων μέν πατήρ ἔστι, πάντων δέ βασιλεύς καὶ τοὺς μὲν θεούς ἔδειξε, τοὺς δὲ ἀνθρώπους, τοὺς μὲν δούλους ἐποίησε, τοὺς δὲ ἐλευθέρους**"

(:Ο πόλεμος είναι, λοιπόν πατέρας όλων, ο βασιλιάς όλων κι άλλους ανέδειξε σε θεούς κι άλλους ανέδειξε σε ανθρώπους, άλλους τους έκανε δούλους κι άλλους ελεύθερους.). Μας εφιστά τέλος την προσοχή ο Ηράκλειτος στη σημασία του χρόνου για τον άνθρωπο. Οι απλοί άνθρωποι το λένε "το ποτάμι δε γυρίζει πίσω", μα ο Ηράκλειτος πιο ακριβής μας δήλωσε ότι δε θα μπορούσαμε ποτέ να περάσουμε δεύτερη φορά από το ίδιο ποτάμι. Γιατί κάθε στιγμή είναι μοναδική και ο *ρους* του *ποταμού* κινεί διαφορετικά κάθε στιγμή ύδατα. "**Πάντα ρεῖ, πάντα κινεί καί οὐδέν μένει**".

Ας μην επαναλαμβανόμαστε τουτέστιν και ας μη χάνουμε τον πολύτιμο χρόνο μας·
με την πεποίθηση ότι δια της γνώσης των μεταπτυχιακών προγραμμάτων Ηράκλειτος οι ελεύθεροι πολίτες θα πολλαπλασιαστούν έναντι των δούλων, τα ποτάμια θα μας οδηγούν σε νέους δρόμους της αυτογνωσίας και η γνώση της φωτιάς δια του Ηρακλείτειου *ήλιου*[4] και του *κλέους* που προστατεύει στην ελληνική πολιτιστική κληρονομιά η θεά *Ήρα*, θα προσφέρει τα βέλτιστα σε καθέναν από εμάς χωριστά, αλλά και στην περι ής ο λόγος, πανευρωπαϊκή ιδέα!

[3] Ηράκλειτος Απ. 53.
[4] Πλατ.*Πολ., 498 Β*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η ΙΑΣΙΣ... ΚΑΙ ΛΑΘΗ ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΙΑΣΙΜΑ

"Ο τρώσας ιάσεται"[1]

Στο βαθύ παρελθόν της ελληνικής γλώσσας συναντάμε τη λέξη ***ἴασις***, αυτήν που φανερώνει σημασιολογικά την έννοια της θεραπείας, τη γιατρειά[2]. Θεά της υγείας άλλωστε και η αρχαία ***Ἰασώ.*** Το αρχαίο ρήμα "**ἰάομαι - ἰῶμαι**" με τη σανσκριτική ρίζα ***eis-is*** σημαίνει θερμαίνω αρχικά, καταπραΰνω[3]. Ως δεύτερο συνθετικό το ίαση στα θηλυκά ουσιαστικά δηλώνει μια παθολογική κατάσταση. Για παράδειγμα "ελεφαντ-*ίαση*" ή "μυκητ-*ίαση*", χρησιμοποιούνται για να σημασιοδοτούν την πάθηση η οποία δηλώνεται με το α΄ συνθετικό. Δηλαδή, πάθηση από μύκητα στο τελευταίο παράδειγμά μας. Και για να αναφερθούμε σε μερικά ιάσιμα λάθη της καθημερινής γλώσσας, τα οποία χρησιμοποιούμε, ας διευκρινίσουμε:

Λέμε για ***παράδειγμα "κυκλοφορικό" ή "κυκλοφοριακό"*** πρόβλημα; Και σε ποια περίπτωση; Κυκλοφοριακό ονομάζουμε το πρόβλημα που αφορά στην τροχαία κίνηση και δεν έχει καμιά σχέση με την ιατρική επιστήμη. Αντίθετα λέμε κυκλοφορικό το σύστημα του οργανισμού που ρυθμίζει την κυκλοφορία του αίματος.

Επίσης, λέμε ότι κάποιος είναι ***χειρουργός ή χειρούργος;*** Το ρήμα εγχειρίζω χρησιμοποιήθηκε καταρχάς με την έννοια του χειρουργώ στη δημοτική γλώσσα. Θα πει: Κάνω εγχείριση και είναι λοιπόν εγχειρίζω και χειρουργώ δύο σωστές λέξεις που λειτουργούν ως συνώνυμες.

[1] Φράση που χρησιμοποιείται για έναν άνθρωπο που επανορθώνει ένα αδίκημα που διέπραξε.

[2] Βλ. και στο Σοφοκλή, *Οιδίπους Τύρρανος*, 68.: "**ηὕρισκον ἴασιν**". Η λέξη ίασις βέβαια χρησιμοποιείται και μεταφορικά. Όπως στον Πλάτωνα, *Συμπόσιο*, 188C: "**περὶ Ἔρωτος φυλακὴν τε καὶ ἴασιν**". Επίσης στη λογοτεχνική γραφή, όπως *στα Χριστουγεννιάτικα Διηγήματα* του Παπαδιαμάντη, βλ. διήγημα 3ο: "Μετά την ίασιν των αρρώστων, ...".

[3] Δημητράκου, Δ. Λεξικόν, όπως και πριν, σ. 3403, τομ. 4ος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στα αρχαία ελληνικά βέβαια **το "ἐγχειρέω, ἐγχειρῶ"** σήμαινε "βάζω το χέρι μου πάνω σε κάτι". Και αν κάποιος *βάζει το χέρι του στη φωτιά* ότι χειρούργος είναι μια λέξη πιο σωστά τονισμένη από τη λέξη χειρουργός, μάλλον έχει χάσει "στης γλώσσας τα καμώματα" και τα παιχνίδια. Και οι δυο τύποι τονισμού της λέξης είναι σωστοί και αποδεκτοί γλωσσικά[4].

[4] Σταματάκου, Ι., 1971, *Λεξικόν της νέας ελληνικής γλώσσης*, Αθήνα, Φοίνιξ. Βλ και μελέτη σχετικά με *Λάθη στη χρήση της Γλώσσας μας*, του Θ. Καρζή, 1995, *Τα Σωστά Ελληνικά*, Αθήνα Φιλιππότη. Σ. 39, σ. 92 και σ. 101.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΟ ΚΑΛΛΟΣ ΚΑΙ Ο ΚΑΛΛΟΣ

Το κάλλος αποτελεί γλωσσολογικά και λεξιλογικά δείκτη της σχέσης της ομορφιάς με την υγεία στον άνθρωπο. Έχουμε λοιπόν το ***σανσκριτικό Kal-jas*** σημαίνει ***ευχάριστος και υγιής***. Ο Γανυμήδης μας το αναφέρει με τη σημασία της ομορφιάς και ο Πλάτων ως αντίθετο του αίσχους[1].

Kaljanas είναι ο άνθρωπος που ***είναι καθαρός στην ψυχή και στο σώμα***, Ο ***ωραίος και καλός***.

Η λέξη καλός από τα αρχαία ελληνικά μας ταξιδεύει στην αρχαία ***καλλύνω-καλλυντής***. Εξού στην πορεία και τα τόσο γνωστά ***καλλυντικά*** στις γυναίκες. ***Καλλωπίζομαι και καλλωπισμός*** από το **ωψ-όψη** του ωραίου (κάλλους).

Επίσης, στο νου μας φέρνει η λέξη κάλλος το αρχαίο ***καλό καγαθό*** που σε κλίμακα αισθητικής δηλώνει με κριτήρια πια το κάλλος. Το κάλλος επομένως καλύπτει ένα ευρύ φάσμα περιγραφής και ορισμού του ωραίου: αγγίζει το σώμα, τη μορφή, αλλά και την ψυχή, το περιεχόμενο.

Η τέχνη του κάλλους ορίζει εξάλλου και εκείνους που ασχολούνται με αυτό. Είναι οι καλλιτέχνες, οι εναρμονιστές του όμορφου, του καλού και του ωραίου. Καλές οι Τέχνες, αλλά ατέλειωτες και οι αναφορές στο κάλλος.

Το κάλλος ενδεικτικά θα πούμε ότι υμνήθηκε από διαφορετικούς ανθρώπους και εποχές. Επί του Γανυμήδη[2], όπως προαναφέραμε διαβάζουμε: "**κάλλει ένίκων φύλα γυναικῶν**".

Και στο *Συμπόσιο* του Πλάτωνα[3] λέει: "**ἄλλο τι ὁ ἔρως κάλλους ἄν εἴη ἔρως, αἴσχους δ' οὔ;**"

[1] Liddell-Scott, ό.π. σελ. 586, τομ. ΙΙ.
[2] Ομήρου *Ιλιάς*, Υ, 1130.
[3] 201 Α.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αλλά και στη θρησκευτική μας παράδοση στην Ακολουθία του Μεγάλου Σαββάτου για παράδειγμα, το κάλλος υμνείται ως χαρακτηριστικό του ανθρώπου[4]:"...**ὁ Ὡραῖος κάλλει παρὰ πάντας βροτούς**". Προσέξτε όμως, διότι άλλο "το κάλλος" και άλλο "ο κάλλος". ***Ο κάλλος*** έναντι του κάλλους ***έχει λατινική ρίζα(callus)*** και καμιά σχέση με το ωραίο. Αντίθετα, αυτά τα σκληρά ***τυλώματα στα χέρια και τα πόδια*** ταλαιπωρούν τους ανθρώπους και βεβαίως προσοχή όχι μόνο να μην μπερδεύετε λεξιλογικά το κάλλος και τον κάλλο, αλλά ιδιαίτερα τον τελευταίο, να μην τον πατάτε... Λένε ότι όταν πατάς τον κάλλο του άλλου, πονάει αβάσταχτα.

Άλλοτε πάλι είναι απλώς ζήτημα ευθιξίας ένα τέτοιο πάτημα. Εξαρτάται κάθε φορά από *της γλώσσας τα καμώματα* και τα της ερμηνείας ***κάλλη***. Μήπως αυτής της πολυσημείας δεν άπτεται και το *της γλώσσας κάλλος;*

Καλό σας μεσημέρι και ***καλλώς*** να τα ξαναπούμε.

[4] *Εγκώμιο Στάσις* 1,9.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΙΑΚΡΙΝΟΝΤΑΣ ΤΟ ΜΟΥΣΙ ΑΠΟ ΤΗ ΜΟΥΣΑ ΣΑΣ Ή... ΑΠΟ ΜΙΑ ΚΟΙΝΗ ΜΟΥΣΙΤΣΑ

Θα κινηθούμε ανάμεσα στις μούσες σήμερα για να εξερευνήσουμε μια από τις πιο ποιητικές λέξεις της ελληνικής γλώσσας, τη λέξη ***μοῦσα***, ή ***Μοῖσα***[1] στα αιολικά ή αλλιώς πάλι ***μῶσα*** στα δωρικά, η ***μῶα*** των Λακώνων[2].

Από τη ***ρίζα -men-*** έρχονται λοιπόν τα πρώτα ακούσματα της σημερινής μας λέξης. Μια λέξη που έχει αρκετά παράγωγα στην καθημερινή χρήση της γλώσσας μας. Από την ίδια αυτή ρίζα μας έρχονται το ***μέμνημαι, η μνήμη, το μνημείο, το μουσείον και το μανθάνω.***

Αλλά και στα λατινικά η ίδια ρίζα μας χαρίζει λέξεις όπως το ***musa, museum, musica.***

Οι Μούσες βέβαια για να παρευρεθούμε στην ετυμολογία μέσω των ελληνικών μύθων ήταν ***κόρες του Δία και της Μνημοσύνης***. Έτσι μας τις αναφέρει τουλάχιστον ο Ησίοδος[3] στη *Θεογονία του*. Τις συναντάμε ακόμη στα εννέα βιβλία του Ηροδότου. Ο αρχαίος αυτός ιστορικός βάφτισε καθένα από τα βιβλία του με ένα όνομα αντίστοιχα των Μουσών.

Ας τις θυμηθούμε όμως· η ***Κλειώ*** είναι η μούσα της ιστορίας. Στην ***Ευτέρπη*** ο Ηρόδοτος[4][5] αφιερώνει το δεύτερο βιβλίο της ιστορίας του, αυτό που περιγράφει την εκστρατεία του Καμβύση στην Αφρική. Η ***Θάλεια*** είναι η μούσα της ποίησης και της κωμωδίας.

Η ***Μελπομένη*** συνδέεται με την τραγωδία, ενώ στην ***Τερψιχόρη*** αποδίδονται οι κινητικές τέχνες, η τέχνη του χορού. Η ***Πολύμνια*** ειδική για το τραγούδι και τη διήγηση, η ***Ουρανία*** για την Αστρονομία,

[1] Σαπφώ, 84.
[2] Αλκμ. Ι.
[3] Ησίοδ. Θ, 77.
[4] Ηροδ. 6, 29.
[5] Αυτός που κατέχεται από τις Μούσες, Βλ. Και Πλούταρχος, *Ηθ.* 452 Β, "**οὐ γὰρ μόνον ἐν ποιήμασιν μουσόληπτος...τὸν τεχνίτην ἀποδείκνυσι γελοῖον**".

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

η ***Καλλιόπη*** για το έπος και ***η Ερατώ*** είναι η μούσα του υμεναίου.

Κι όμως, αν θέλετε πιστέψτε το· αρχικά οι μούσες ήταν μόνο τρεις: η ***Μελέτη,*** η ***Μνήμη*** και η ***Αοιδή***[6].

Τις μούσες εξάλλου απεικόνισε με ιδιαίτερη εκφραστικότητα ο Μποτιτσέλι και τις σμίλεψε στα αγάλματά του ο Πραξιτέλης.

Όσο για όλους εμάς που χρησιμοποιούμε λέξεις για να δηλώσουμε την έμπνευση της στιγμής για το αντικείμενο του ενδιαφέροντός μας, το δηλώνουμε με τη λέξη *μούσα* και πάλι. Το ***μουσείο***[7], ο τόπος των μουσών είναι ο χώρος, το κτίριο στο οποίο εκτίθενται τα έργα της καλλιτεχνικής ή άλλης έμπνευσης.

Κι αν κοιτάξουμε ψηλά στον ουρανό μια άλλη εξαιρετική *μούσα* μας περιμένει. Πρόκειται για το ***αστεροειδές*** εκείνο ***σώμα*** το οποίο φέρεται στον κατάλογο με όλα τα αστέρια που ξέρουμε καταχωρημένο ως ***το εξακοσιοστό του ηλιακού μας συστήματος.***

Προσοχή όμως γιατί από το θέμα "Μουσ" της λέξης μούσα ξεκινούν κι άλλες λέξεις οι οποίες δεν έχουν καμιά σχέση με αυτήν. Τέτοιες ομόηχες λέξεις[8] είναι για παράδειγμα: η ξενικής προέλευσης ***μουσίτσα,*** η προερχόμενη από το ***ιταλικό muso*** (-μουσούδα:το ***ρύγχος, η μύτη***), ακόμη και η ***γαλλικής προέλευσης*** λέξη ***"μούσι"***, που στην κυριολεξία θα πει ***"μύγα"*** και δηλώνει το γένι στο ανδρικό σαγόνι. Άραγε όσοι άνδρες έχουν μούσι, το γνωρίζουν αυτό;

Και ας πάμε σε πιο σοβαρές αποκλίσεις της *λέξης μούσα.* ***Οι μουσώνες***[9],-μακριά από μας, προέρχονται από το ***γαλλικό mousson*** και σημαίνουν, βεβαίως, τους περιοδικούς ανέμους.

Ο ***μουσακάς*** πάλι είναι τούρκικης προέλευσης, όπως άλλωστε και τούρκικη είναι η συνταγή του φαγητού το οποίο και ονομάζει η λέξη.

[6] Παυσανίας, 9, 29, 2.

[7] Αισχίν., I,10.: "**καὶ περὶ μουσείων ἐν τοῖς διδασκαλείοις**". Πλάτ. *Φαιδρ.* 267 C.

[8] Λεξικό Δ. Δημητράκου, ό.π. σ. 4769, τομ. 6ος

[9] Οφείλουμε να το διακρίνουμε τους "μουσώνες" από τους "***μούσωνες***", με τόνο στην προπαραλήγουσα, μια λέξη που βρίσκουμε στον Ησίοδο. Οι μούσωνες ήταν οι κορυφαίοι μάγειρες και οι τεχνίτες

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ποιες όμως λέξεις είναι σχετικές με τη δική μας μούσα, αυτήν που επικαλείται κι ο Όμηρος[10] στην *Οδύσσειά* του; Εκτός από το ***μουσείο,*** το οποίο ήδη αναφέραμε, είναι η λέξη μουσική, μουσικός και άλλες σύνθετες λέξεις όπως ***μουσο τραφής, μουσό ληπτος*** καθώς και όσες δηλώνουν με το θέμα -***μουσ***- τη σχέση με τις τέχνες και την έμπνευση.

Κι ας κλείσουμε την εκπομπή με κάτι που ενδεχομένως ελάχιστοι γνωρίζουμε.

Ποιος δίδαξε στη **Σφίγγα των Θηβών**[11] το αίνιγμά της;

Ή καλύτερα ποιες;!

Οι μούσες οι εννέα φυσικά, που μας καλούν να τις λατρεύουμε ως τις μέρες μας μέσα από τις τέχνες και μέσα στα μουσεία, στους δικούς τους αφιερωμένους χώρους που αποτέλεσαν και για μας σήμερα θέμα έμπνευσης στην εκπομπή μας.

[10] Οδ. Ω, 60.

[11] Ευρ. *Φοιν.* 50 και Πλατ. Νομ., 829 D.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΣΧΑΛΙΝΑ...

...δή γάρ επίελτα

Ταξιδεύοντας στις γλωσσικές τελετουργίες των πασχαλινών εθίμων[1], θα δούμε κάποιες σημαντικές πασχαλινές λέξεις και φράσεις που χρωματίζουν τις γιορτές του Πάσχα με έθιμα από διάφορα μέρη της Ελλάδας, έθιμα που οπωσδήποτε κεντρίζουν το ενδιαφέρον, προκαλούν να τα ζήσουμε από κοντά.

Κι ας αρχίσουμε με το **Χριστός Ανέστη** έτσι όπως το λένε στο *Λοέτσι της Ηπείρου.* Αν βρεθείτε εκεί την ημέρα της Λαμπρής, να είστε βέβαιοι ότι ο οβελίας είναι απαραιτήτως αρσενικό αρνί και μάλιστα χρώματος λευκού. Έτσι απαιτεί το έθιμο! Προηγουμένως, να είστε και πάλι βέβαιοι ότι με το αίμα του έχουν σταυρώσει την πόρτα του σπιτιού και τι άλλο; Τα μάγουλα των παιδιών!

Στη Χίο πάλι[2], μια μέρα πριν, το Μεγάλο Σάββατο, όλοι περιμένουν πώς και πώς τον ιερέα να πει τις μαγικές **λέξεις "Και σεισμός γίνεται μέγας"**. Αν βρεθείτε εκεί για Ανάσταση, μην τρομάξετε βλέποντας ξαφνικά όλους τους πιστούς να χτυπιούνται. Με τα λόγια *σεισμός γίνεται μέγας* αρχίζει γι' αυτούς ένα είδος εξορκισμού. Όλοι οι πιστοί στην εκκλησία χτυπούν τα στασίδια, χτυπούν με τα πόδια τους και τα χέρια τους αντικείμενα που υπάρχουν γύρω τους ή τα χουν φέρει από το σπίτι, προσπαθώντας να προκαλέσουν εκκωφαντικό θόρυβο. Αυτός είναι ο δικός τους ιδιαίτερος τρόπος να γιορτάσουν την ανάσταση του Κυρίου και ταυτόχρονα να τρομάξουν το κακό με τη φασαρία που κάνουν....

Αν πάλι βρεθείτε σε *χωριά της Λήμνου*[3] το ίδιο αυτό αναστάσιμο βράδυ σας επιφυλάσσει νέες συγκινήσεις. Μετά την ανάσταση και την περιφορά της εικόνας της αναστάσεως στο προαύλιο της

[1] Δεδε, -Μιχαήλ, μ., 1987 (9η εκδ.), *Γιορτές-Έθιμα και τα Τραγούδια τους*. Αθήνα, Φιλιππότη.
[2] Καπλάνογλου, Μ., 1998, *Ελληνική λαϊκή παράδοση, Αθήνα*, Ελληνικά Γράμματα.
[3] Τσοτάκου-Καρβέλη, Αικ., 1985 Α, *Ημερολόγιο Λαογραφικό* Αθήνα, σ. 79 κ.ε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εκκλησίας, ο νεωκόρος υποδύεται το διάβολο και μέσα από την εκκλησία εμποδίζει την είσοδο της εικόνας. Απέξω ο ιερέας διατάζει: **"Άρατε πύλας"**. Ο νεωκόρος απαντά: "Ποιος είσαι;" Ο ιερέας αποκρίνεται: "Άρχων Ισχυρός". Λέγοντας τα λόγια αυτά κλωτσά την πόρτα της εκκλησίας με δύναμη και εισέρχεται με την εικόνα στο ναό κρατώντας στο άλλο χέρι τη λαμπάδα με το άγιο φως. Με αυτό το διάλογο πιστεύουν στη Λήμνο σύμφωνα πάντα με το έθιμο ότι εκδιώκεται το κακό από το ναό και το νησί.

Εντύπωση προκαλεί επίσης και η φράση **"Τα αυγά του καλού Λόγου"**. Πρόκειται για άλλη μια φράση που συνδέεται με τα λαϊκά μας έθιμα[4]. Τα αυγά του Καλού Λόγου ή αλλιώς τα αναστημένα αυγά έχουν εξαιρετικές δυνάμεις. Γι αυτό *στη Σινώπη* το πρωί της Λαμπρής βάζουν σε ένα καλαθάκι τόσα αυγά, όσα είναι και τα μέλη μιας οικογένειας και τα πηγαίνουν στην εκκλησία για να ακούσουν τον καλό λόγο, δηλαδή το Χριστός Ανέστη.

Στη Δυτική Μακεδονία πάλι θα δείτε να τα τοποθετούν στην Ωραία Πύλη, δίπλα στην εικόνα του Χριστού.

Στην *Εύβοια* το Χριστός Ανέστη δε νοείται χωρίς κυκλικό χορό γύρω από την εκκλησία:

Χριστός Ανέστη και στους Ουρανούς ευρέθη.

Σήμερα τα παλικάρια,

στέκονται σαν τα βλαστάρια.

Με αυτά τα λόγια γιορτάζουν την ανάσταση. Και λίγο πιο πέρα, αν βρεθείτε στην *Πελοπόννησο* οι χοροί δεν αρκούν. Εκεί γίνονται και αυτοσχέδιοι αγώνες με έπαθλα λαμπριάτικες κουλούρες και κεντημένα μαντήλια. Αυτά θα τα φορέσουν στη συνέχεια οι γυναίκες των νικητών. Και το πιο παράξενο από όλα: σε μερικά χωριά κρεμούν **κούνιες** στα δέντρα, πρόκειται για μια συνήθεια που έχει τις ρίζες της σε αρχαίες ανοιξιάτικες γιορτές, τα Ανθεστήρια.

Στην Αίνο μάλιστα, αναβιώνει η **φράση "Κούνια που τους Κούναγε"**, εκεί κάνουν κούνια, και πολύ καλά κάνουν γιατί 'πιστεύουν ότι έτσι θα' χουν πιο καλή σοδειά τα χωράφια τους.

[4] Μέγας, Γ., 1988Α, *Ελληνικές Γιορτές και Έθιμα της Λαϊκής λατρείας*, Αθήνα, Οδυσσέας.[5] Λουκάτος, Δ.Σ., 1986, *Πασχαλινά της Άνοιξης*, Αθήνα, Φιλιππότη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Όσο για μια άλλη εκδοχή εθίμου[5] που συνδέεται με **τους χορούς και τα τα πανηγύρια του Πάσχα**, θα πρέπει κλείνοντας το μικρό αυτό αφιέρωμά μας στις λέξεις που συνδέονται με τα πασχαλινά έθιμα να αναφερθούμε **στο χορό του κυρ-Βοριά**. Η ονομασία αυτή γνωστή ιδιάιτερα στην π*αραλία της Φιλάγρας* σχετίζεται με την **Πέμπτη της Διακαινησίμου**. Οι κάτοικοι πανηγυρίζουν μέσα στην πασχαλινή ατμόσφαιρα και για έναν ακόμη σκοπό: να διώξουν μακριά τον καταστροφικό άνεμο. Και χορεύουν ειδικά **την Πέμπτη για να "πέφτει"** χορεύοντας και ο άνεμος.

Η συνήχηση της λέξης Πέμπτη στη δημοτική προς το ρήμα "Πέφτε" αποκτά με τη λαϊκή αντίληψη μαγικές δυνάμεις. Ας μην ξεχνάμε ότι οι βοριάδες είναι τόσο δυνατοί *στα Κυκλαδονήσια* και στα *νησιά του ΒΑ Αιγαίου* αυτή την εποχή που οι κάτοικοι χρειάζονται ανώτερες δυνάμεις για να νικήσουν τις καταστροφές. Ευτυχώς τους ανακουφίζει η Πέμπτη της Διακαινησίμου κι ο άνεμος με το χορό κι αυτός σιγά σιγά πέφτει.

Τέλος, η **Κυριακή του Θωμά** ή αλλιώς **τα Ξώλαμπρα**, όπως τα λένε ή πάλι τα βρίσκουμε με την ονομασία **Αντιμπάσκα** γιορτάζεται με ένα ακόμη έθιμο: Την μέρα αυτή παίρνουμε ό,τι κεράκι μας περίσσεψε από τις γιορτές του Πάσχα και το πάμε στην εκκλησιά, για να καεί και να διαβαστεί εκεί καθαγιαζόμενο με τα λόγια των ιερέων.

Από τη Δευτέρα του Θωμά λέξεις και έθιμα φαίνεται να επανέρχονται στον κανονικό τους ρυθμό, πλην βεβαίως **του Χριστός Ανέστη - Αληθώς Ανέστη,** που μας ακολουθεί σαράντα μέρες για να μας θυμίζει αυτά και άλλα πολλά ενδιαφέροντα έθιμα εμπνευσμένα όλα, από ποιαν άλλη, από τη σοφή λαϊκή μας μούσα.

[5] Λουκάτος, Δ.Σ., 1986, *Πασχαλινά της Άνοιξης*, Αθήνα, Φιλιππότη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΤΥΧΕΣ, ΠΤΥΧΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΑ

Το πτυχίο αναφέρεται στα νεοελληνικά λεξικά ως συνώνυμο του πιστοποιητικού που δίνεται σε κάποιον για να δηλώσει τον επιτυχή τερματισμό των σπουδών του[1].

Τη ρίζα της λέξης μπορούμε να αναζητήσουμε στο αρχαίο ρήμα *πτύσσω*, που δήλωνε το δίπλωμα, τον περιορισμό της έκτασης κάποιου αντικειμένου. Πιθανότατα από τη ρίζα των ***επί, όπισθεν, πιέζω*** ή *πυκινός-πυκνός*. Στα ελληνιστικά χρόνια πάλι το πτυχίον ήταν η πτυσσόμενη πινακίδα[2].

Το *πτυχίον* λοιπόν είναι ***το διπλωμένο ή τυλιγμένο σε ρολό χαρτί***[3], το ***πτυκτόν***, κατά την αρχαιοελληνική λέξη που στις μέρες μας έφτασε να σημαίνει δυο πράγματα: τον επίσημο τίτλο με τον οποίο βεβαιώνεται ότι κάποιος ολοκλήρωσε τις σπουδές του σε μια ανώτατη συνήθως σχολή, αλλά και κατά δεύτερο δηλώνει[4] το σχετικό έγγραφο, το δίπλωμα που πιστοποιεί τι σπούδασε. Και το δίπλωμα έχει σχέση με το διπλώνω-πτύσσω ένα χαρτί.

Άλλη γνωστή σήμερα λέξη σε σχέση με το πτυχίο-**πτύσσω** είναι και η **πτυχή**.

Στον Όμηρο[5] συναντάμε μάλιστα τη φράση ***«ὕμνων πτυχαὶ»***, μια φράση που δηλώνει τις ποικίλες μορφές της ποίησης. Βεβαίως υπάρχουν πολλές άλλες *«πτυχές»*, αυτές στο ύφασμα ή κι εκείνες οι *αόρατες* πτυχές[6] που κοσμούν τις διαφορετικές εκδοχές της σκέψης μας σε σχέση με ένα θέμα. Και ασφαλώς τα ***Μετα - Πτυχιακά,*** οι Μεταπτυχιακές[7] σπουδές είναι ένα θέμα με πολλές πτυχές,

[1] Βλ. Δημητράκου, ό.π. σ. 1074.
[2] Liddell-Scott, ό.π. τομ. ΙΙΙ, σ. 796.
[3] Λεξικόν Γεωργοπαπαδάκου, 1978Α, εκδ. Μαλλιάρη-Παιδεία ό.π., σ. 817.
[4] Λεξικό Κριαρά, ό.π., σ. 1179.
[5] Βλ. *Λεξικόν Ομηρικόν*, Πανταζίδου, Ι., 6η εκδ. ,Φιλολογικό, Α' εκδ. Κρουσίου, Αθήνα, σ. 567.
[6] Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, *Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής*, ό.π., σελ., 1164.
[7] Επίσης, στο Λεξικό Δημητράκου, βλ. σ. 1074, ό.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αν κάποιος βρίσκεται μπροστά στη δύσκολη απόφαση των σπουδών μετά το πτυχίο. Αυτές όμως οι πτυχές των μεταπτυχιακών δεν καλύπτονται σε τόσο σύντομο χρόνο όσος είναι αυτός της σημερινής μας εκπομπής. Γι' αυτό και θα μας απασχολήσουν σύντομα σε κάποια από τις επόμενες εκπομπές του «Κοντά στο Νου κι η Γνώση».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΦΟΙΤΗΤΗΣ ή ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΣ;

Φοιτητής και σπουδαστής είναι δυο λέξεις που στις μέρες μας σημαίνουν περίπου το ίδιο πράγμα με μια μικρή διαφορά. Η λέξη φοιτητής[1] χρησιμοποιείται συχνότερα για να δηλώσει ***τον άνθρωπο που φοιτά σε μια ανώτατη σχολή***, στο πανεπιστήμιο. Τη λέξη σπουδαστής την προτιμούμε περισσότερο για *άλλα ανώτερα* ιδρύματα, για ωδεία, για τεχνολογικές σχολές κ. ά.. Βεβαίως πρόκειται για δυο λέξεις με διαφορετική ρίζα την οποία έχει ενδιαφέρον να μελετήσουμε στη σημερινή μας εκπομπή.

Η λέξη φοιτητής[2] προέρχεται από το αρχαίο ρήμα *φοιτώ*, που στα αρχαία χρόνια σήμαινε ***συχνάζω*** κάπου. Φοιτητής λοιπάν ήταν εκείνος που *σύχναζε* κάπου[3], που πήγαινε συχνά για να μάθει πράγματα. Να λοιπόν ένας καλός λόγος για να πηγαίνουν οι σημερινοί φοιτητές συχνότερα στη σχολή τους και να *γίνονται θαμώνες* των κέντρων μάθησης.

Ο σπουδαστής[4] πάλι είναι αυτός που κάνει ***σπουδή***. Η σπουδή με την αρχαιοελληνική σημασία είναι η ***βία, η βιασύνη***.[5] Ο σπουδαστής είναι λοιπόν εκείνος που *σπεύδει* να μάθει, που έχει το ζήλο και την ανησυχία να δραστηριοποιηθεί προς το στόχο του.

Ο σπουδαστής με την ελληνιστική σημασία του είναι ο ***υποστηρικτής, ο θιασώτης***[6].

[1] Κριαρά, Λεξικόν, ό.π. σ. 1447, αλλά και Λεξικό Εγκυκλοπαιδικόν, Ηλίου ,βλ. σελ. 4233 στον τομ. 2ο.
[2] Liddell-Scott, ό.π., τομ.IV, σελ. 6567.
[3] Βλ. Πλάτωνος *Πολιτεία*, 563 A και Πλάτωνος *Νόμοι*, 784 D.
[4] Σε σχέση με το λήμμα βλ. Λεξικά: Κριαρά, ό.π. σ. 1257 και Δημητράκου, ό.π., 1127.
[5] Αριστοτέλη, *Ρητορική*, 2.17,3. Τη σημασία του *σπουδαστή* ως πρόθυμου με αντίθετη λέξη το *Φιλοπαίγμων*, βλ. και στην *Πολιτεία* του Πλάτωνος, 452E.
[6] Βλ. Και Πλουτ. Καισ. 54, Ατοξ. 26. Στα Λατινικά, ο θιασώτης-σπουδαστής: fautor.Βλ. και στο Liddell-Scott: τομ. IV, σελ. 108., ό.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κοντινή λέξη με το σπουδαστή και ο *σπουδαίος*, ο άξιος σπουδής και προσοχής μας.

Εκείνο όμως που αξίζει να τονίσουμε κλείνοντας είναι ότι φοιτητής και σπουδαστής είναι δυο *λέξεις συνώνυμες* που έχουν ενδιαφέρον ως προς τη σημασία που κάποτε είχαν. Ο συνδυασμός τους αποτελεί ενδεχομένως και την ιδανική περίπτωση στη σημερινή εποχή για τα πανεπιστήμιά μας: Αυτός δηλαδή που συχνάζει, που φοιτά και αυτός που πάντα σπεύδει, που βιάζεται και έχει τη θέρμη να προσηλωθεί στο αντικείμενό του είναι αντίστοιχα ο φοιτητής και σπουδαστής μας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΨΗΦΟΣ

Με αφορμή τις δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές, ας στρέψουμε το ενδιαφέρον μας σε μια λέξη από την επικαιρότητα αυτή.

Είναι ***η ψήφος*** ή ίσως ***ο ψήφος***. Ναι, μάλιστα· και τα δυο γένη ακούνε στη λέξη ψήφος, το αρσενικό λιγότερο συχνόχρηστο και μάλιστα δωρικής προέλευσης, ωστόσο το ακούμε κι αυτό, έτσι για να μας θυμίζει τον αρχαίο ***ψάφο***[1]. Με θηλυκό ή αρσενικό άρθρο μπροστά, η αρχαία ψήφος μας ταξιδεύει πρωτίστως στο αιολικό ***"Φάφαξ"***, το οποίο αντιπροσωπεύει το ***λιθαράκι,*** την μικρή πέτρα που λειάνθηκε και στρογγύλεψε, με μια άλλη προσφιλή μας λέξη, θα λέγαμε ότι πρόκειται για το **βότσαλο**.

Η ψήφος στο ταξίδι των λέξεων μέσα στο χρόνο και με της γλώσσας τα καμώματα απέκτησε ακόμη θετικότερη σημασία. Ο Φιλόστρατος[2] μας αναφέρει την ψήφο ως ***πολύτιμο πετράδι:*** "**Ψῆφος ἐνεβέβλητο τῶν τριχρώμων**".

Εκτός από τη χρήση των ψήφων ως πολύτιμων λίθων η ιστορία της γλώσσας τις ανέδειξε και στην αριθμητική τους χρήση. Επειδή δεν ήταν ιδιαιτέρως πρακτικό να μετράνε οι αρχαίοι ημών πρόγονοι τα δάχτυλά τους προκειμένου να κάνουν μετρήσεις, οι ψήφοι αναδείχτηκαν σε ***εξαίρετα εργαλεία λογισμικής υπολογιστικής τέχνης*** άξιοι διάδοχοι των οποίων είναι σήμερα τα κομπιουτεράκια. Αναφέρει χαρακτηριστικά η αρχαία πηγή[3]: "Ψήφοις λογίζομαι".

Και επειδή με τις πολλές μετρήσεις κουράζεται ο νους του ανθρώπου, οι ψήφοι ακολούθησαν μια πορεία πιο ευχάριστης σημασιολογικής χρήσης και έγιναν για μας ***τα πιόνια για τους πεσσούς,***

[1] Πινδ. Ο10 (11) 13.
[2] Φιλοστρ. 117, Λουκ. Εταιρ. Δ. 9,2.
[3] Αριστοφάνη, Σφ.656.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

το αρχαίο επιτραπέζιο παιχνίδι μας. Χίλιες και μια χρήσεις για τα βοτσαλάκια που ονομάζονταν ψήφοι, λοιπόν. Μας βεβαιώνει[4] για την παιγνιώδη σημασία της ψήφου ο Πλούταρχος: "**Κῦβος ἐν παιδιᾷ ψήφων**". Οι ψήφοι ως βώλοι, για όσους τους θυμίζει κάτι το παιχνίδι, δεν ήταν και η τελευταία σημασία της λέξης μας. Με την ψήφο μας αναφέρει ο Απολλόδωρος[5] ότι δίνονταν ***μαντικοί χρησμοί.***

Κι αν τα τόσο χρήσιμα σε πολλές εφαρμογές πετραδάκια κοιμούνται ήσυχα σήμερα στις ακρογιαλιές της πατρίδας μας, πλην έντονων καιρικών φαινομένων βέβαια, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε την άλλη τους χρήση την ισχύουσα στην εποχή μας, την καθαρά εκλογική και πολιτική. Τα ***λίθινα ή μολυβένια πετραδάκια με τα οποία οι εκλογείς των αρχαίων χρόνων επικροτούσαν μια πολιτική απόφαση*** έχουν αφήσει καταγεγραμμένη τη δική τους ιστορία.

Πώς όμως διακρίνονταν οι καταδικαστικές από τις αθωωτικές ψήφους σε ένα δικαστήριο της αρχαίας αγοράς; Απλούστατα, αν η ψήφος, το βοτσαλάκι δηλαδή, ήταν τρυπημένο σήμαινε ότι ο εκλογέας καταδικάζει. Αν όμως η ψήφος ήταν ένα πλήρες βοτσαλάκι, ψήφιζε αθωωτικά. Αντίστοιχη διάκριση γινόταν κατά τόπους, όταν οι ψήφοι ήταν αντίστοιχα μαύρες ή λευκές[6]. Ο Θουκυδίδης[7] και ο Λυσίας[8] καθώς και ο Πλάτων[9], μιλούν ***για φανερή ψηφοφορία*** σε αντίθεση με τη ***μυστική ψηφοφορία*** την οποία μας αναφέρει ο Αριστοτέλης[10].

Και τι θα βγάλει η ***κάλπη***, η ***ψηφοθήκη*** μέσα στην οποία ρίχνονταν οι ψήφοι; Εκεί ήταν ίσως πάντα η γοητεία της διαδικασίας η οποία κρατεί ως τις μέρες μας ως θεσμός. Οι ***υδρίες***[11] μέσα στις οποίες έμπαιναν οι ψήφοι ήταν συνήθως πήλινες.

Στη νεότερη χρήση τα πετραδάκια αντικαταστάθηκαν ασφαλώς από τα ***ψηφοδέλτια***, τα χαρτιά πάνω στα οποία αναγράφονται τα ονόματα των υποψηφίων δημάρχων και νομαρχών.

[4] Πλουτ. Ηθ., 427 F.
[5] Απολ. Δ 3, 10, 20.
[6] Αισχιν. 12, 34, Πλουτ. Αλκ. 22.
[7] 4, 74.
[8] 133,12
[9] Νόμοι 855 D.
[10] Ρητορ. Αλεξ. 19, 8.
[11] Σχολ. Αριστοφ. Θεμ. 1030.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Όσο για εκείνες τις μικρές ***ψηφίδες***[12] στις οποίες συνειρμικά παραπέμπουν οι ψήφοι και μας τις αναφέρει μεταξύ άλλων και ο Γρηγόριος ο Ναζιανζινός, αυτές έχουν κερδίσει μάλλον εκ των προτέρων ***την ψήφο εμπιστοσύνης*** μας μέσα από τους αιώνες που μαρτυρούν τη διάσωσή τους και κοσμούν τα **ψηφιδωτά** των αρχαιολογικών μας χώρων.

Τί θα λέγατε για μια μικρή επίσκεψη σε κάποιον από τους κοντινούς τόπους φύλαξης ψηφιδωτών στην περιοχή μας αμέσως μετά την επικείμενη ψηφοφορία μας την Κυριακή που έρχεται. Θα ήταν μια καλή ευκαιρία να δούμε και τη δική μας ψήφο ως συνέχεια της ιστορίας μιας λέξης που έχει ακόμη να μας προσφέρει στην πολιτική τουλάχιστον σκηνή ουκ ολίγες συγκινήσεις ή και γιατί όχι, αρκετές εκπλήξεις!

[12] Δες και Liddell-Scott, ό.π., σελ. 683 στον τόμο IV.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η Ψυχαγωγία έχει τη ρίζα της[1] στα σανσκριτικά ως spu, sphu: πνέω-φυσώ.

Η **αρχική σημασία** της λέξης διαφέρει πολύ από τη σημερινή. Ψυχαγωγία είναι η ***μεταφορά της ψυχής του νεκρού στον Άδη***. Από το ***Ψυχή και Αγάγω***.

Σε παραλλαγή αυτής της σημασίας σημαίνει τη μεταφορά της ψυχής από τον κόσμο των νεκρών σε αυτό των ζωντανών, με άλλα λόγια την ανάσταση[2].

Τη σημερινή σημασία της ψυχαγωγίας ως **κατάσταση διασκέδασης και ευχαρίστησης** συναντάμε αργότερα στον Ξενοφώντα και στην *Ποιητική* του Αριστοτέλη[3].

Στον Ισοκράτη[4] και σε άλλες αρχαίες πηγές σε σχέση με το δικανικό λόγο[5] η **ψυχαγωγία είναι η παραπλάνηση,** η απάτη.

Μεταφορική έννοια και βεβαίως σύγχρονη είναι η ψυχαγωγία ως θέλγητρο, ως η τέρψη της διασκέδασης με συνώνυμη λέξη την παραμυθία.

Σε κείμενα πάλι στα οποία σχολιάζονται αρχαίες λέξεις[6] "**ψυχαγωγία ονομάζεται σήμερον εις τα σχολεία μας**, η μεταξύ των στίχων του κειμένου γραφόμενη εξήγησις, από την παλαιά σημασία της λέξης", δηλαδή τα επεξηγηματικά σχόλια κάτω από έναν αρχαίο στίχο.

Όσο για τη **μεσαιωνική σημασία της ψυχαγωγίας** λέμε με τη λέξη αυτή τα μαγικά ξόρκια και τις τελετές με τη βοήθεια των οποίων ανακαλείται μια ψυχή από τον Κάτω Κόσμο[7].

[1] Ό.π. Λεξικό Ελληνικής Γλώσσας των Liddell-Scott, τομ. IV, σ. 688.
[2] Πλατ. Τίμ. 71 Α και Πολυβ. 28. 15, 4.
[3] Ξενοφώντας 3,10,6 και Αριστοτέλη *Ποιητική* 6, 17.
[4] Ισοκράτης 49.
[5] Λυκουργ. Ι 52, ΙΙ.
[6] Κορ. Α2. 4Β, 704.
[7] Αν. Βοασσ. 588 και Φιλοστρ. Ηρ. 727, επίσης Γρηγόριος Ναζιανζ., Ιουλ. 91.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο Θεόφραστος[8] πάλι πηγαίνοντας τη λέξη Ψυχαγωγία λίγο πιο πίσω στο χρόνο μας αναφέρει **ως *ψυχαγωγεία(τα)***, τις τρύπες στα μεταλλεία μέσα από τις οποίες εισέρχεται ο αέρας στα βάθη της γης.

Η φράση ***"Βγήκε η ψυχή μου"*** την οποία χρησιμοποιούμε μεταφορικά σήμερα έχει τόσο παλιά προέλευση όσο τα ομηρικά[9] έπη.

Η ψυχή πάλι από το Ψύχω που θα πει **πνέω** είναι εκείνη η αέρινη διάσταση που διακρίνει τα ζωντανά από κάθε τι νεκρό. Αποθηκάριος των Ψυχών εμφανίζεται ο Άδης και αργότερα στις λαϊκές μας δοξασίες και στα Δημοτικά Τραγούδια ο Χάροντας. Για τον Πυθαγόρα και τον Εμπεδοκλή όμως η Ψυχή είναι αθάνατη και μάλιστα εξαίρετη ταξιδεύτρα δια των μετενσαρκώσεών της. Για *περισσότερα "Περί ψυχής"* συναντάμε πού αλλού, στο ομώνυμο βιβλίο του Αριστοτέλη.

Και **ποια είναι η Ψυχή**, ανάμεσα στους ήρωες που απαθανατίζουν τη μυθολογία μας;

Είναι η γυναίκα που πλήρωσε το τίμημα της πεποίθησης *Κοντά στο Νου κι η Γνώση*. Μόνο που πλήρωσε τη Γνώση της όπως περίπου οι Πρωτόπλαστοι. Τι σημαίνει αυτό; ***Η Ψυχή*** είναι ***η κόρη η θνητή*** που δεν άντεχε να κοιμάται με έναν άντρα που δε γνώριζε και δεν της επιτρεπόταν παρά να συναντά τις νύχτες μόνο, στο σκοτάδι. Αποφασίζοντας όμως να μάθει ποιος είναι, χάνει τον σύντροφό της για πάντα,που δεν είναι άλλος από τον Θεό Έρωτα.

Αν και όπως μας διαβεβαιώνει ο καθηγητής Φ. Κακριδής υπάρχουν χίλιες σαράντα δύο παραλλαγές των επιβιώσεων του παραμυθιού της Ψυχής για την ανθρώπινη ψυχαγωγία, τριάντα πέντε εκ των οποίων ελληνικές,.αλλά ενδεχομένως και τετρακόσιες ενενήντα τέσσερις όπως υποστηρίζει κατόπιν προσεκτικής του έρευνας ο Γ. Μέγας, εμείς δεν πτοούμαστε μπροστά στα πορίσματα της Επιστήμης για την ψυχή της ψυχαγωγίας, διότι *"Άβυσσος η ψυχή του ανθρώπου"*. Αλλά και παγκόσμια η ανάγκη του όρου που επικράτησε ως ψυχαγωγία στις μέρες μας. Με τη χαρά της Γνώσης που εστιάζει "Κοντά στο Νου", αλλά και στην Ψυχή μας, ευχόμαστε την καλύτερη δυνατή ψυχαγωγία σας για το υπόλοιπο της ημέρας.

[8] Θεόφρ. *Πυρ.* 24
[9] Πανταζοπούλου, Ι., *Λεξικόν Ομηρικόν*, σελ. 698: Ομήρου *Οδύσσεια*, λ. 476 και *Ιλιάδα* Ξ 518, Π 505.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΡΥΤΑΝΗΣ - ΠΡΥΤΑΝΕΙΑ

Δύσκολο εγχείρημα θεωρείται το να είναι ή να γίνεται κανείς στις μέρες μας πρύτανης πανεπιστημίου, ακόμη πιο δύσκολο όμως να βρει κανείς την ετυμολογία της λέξης πρύτανης με πηγές που να αποδεικνύουν την προέλευση της. Ας γυρίσουμε λοιπόν πίσω στο χρόνο και ας θυμηθούμε στην αρχαία Ελλάδα το Πρυτανείον, το δημόσιο επιβλητικό εκείνο οικοδόμημα στο οποίο συνέρχονταν οι πρυτάνεις, οι πενήντα βουλευτές, δηλαδή οι αντιπρόσωποι της εξουσίας κάθε φυλής. Οι ανώτατοι αυτοί άρχοντες ήταν προϊστάμενοι της φυλής των Πεντακοσίων επί μίαν πρυτανείαν: χρονικό διάστημα του ενός δεκάτου του έτους, δηλαδή 35 - 36 μέρες.

Πρυτανεία έλεγαν όμως και τη θεά *Εστία*, επώνυμο το οποίο συνόδευε συχνά τη θεά της οικογενειακής θαλπωρής και φιλοξενίας σε γραπτές και εικαστικές αναφορές οι οποίες σώζονται[1].

Στο αρχαίο *Πρυτανείον* άλλωστε ή φιλοξενία ήταν χαρακτηριστικό μέρος της εθιμικής ζωής καθώς εκεί καλούσαν με δημόσια δαπάνη ξένους πρέσβεις και ευεργέτες της πόλης και πρόσφεραν γεύματα προς τιμήν τους (της *του πρυτανείου αιτήσεως)*. Τα δε *πρυτανεία* ήταν τα αργύρια, τα *χρήματα* που κατέθεταν οι δικαζόμενοι προ της δίκης. Πέρα λοιπόν από το Πρυτανείον, το *αρχαίο δικαστήριο της Αθήνας* που μας φέρνει στο νου το Σόλωνα και τους άλλους σοφούς στο χώρο της δικαιοσύνης, το *ρήμα πρυτανεύω* που θα πει είμαι πρύτανις, πρόεδρος και κυβερνώ είναι τόσο παλιό όσο η πηγή του Απολλόδωρου[2].

Ο ιωνικός τύπος του *πρύτανις* δε μας βοηθά ενδεχομένως σε αναζήτηση της ρίζας της λέξης. Συνδυάζοντας όμως τον ιωνικό με τον αιολικό τύπο "Προ τανις" και "προτανεύω", είμαστε υποχρεωμένοι

[1] συλλ, επιγρ. 2347. Κ, 11.
[2] *Ύμνος εις Όμηρον*, 68. Βλ. Κ. Δαγκίτση, *Ετυμολογικό Λεξικό Νεοελληνικής Γλώσσας, σ.* 794.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

να δεχτούμε την πρόθεση "προ" ως το μόνο βέβαιο πρώτο συνθετικό της λέξης που δηλώνει ότι κάτι προηγείται, βρίσκεται προ των ακολούθων. Το συναντάμε εξάλλου και σε αττικές επιγραφές[3].

Το "τανύω" ως β' συνθετικό του *πρύτανις* είναι ρήμα που έχει επιβιώσει ως τις μέρες μας. Τάνυμαι, τανεύομαι και τεντώνομαι, τανιέμαι δηλώνει ασφαλώς ότι απλώνομαι ή προέχω των άλλων[4].

Ο πρυ-(πρό)τανις κατά αυτή την εκδοχή είναι εκείνος που απλώνεται και εκτείνεται πρώτος από όλους. Βεβαίως, τα περισσότερα λεξικά αποφεύγουν να αναφέρουν τη ρίζα. Κατά μια εκδοχή, ο πρύτανυς, ο άναξ και άλλες λέξεις που δηλώνουν διοίκηση και εξουσία συγκεντρώνονται σε μια ξεχωριστή κατηγορία ονομάτων που δε γνωρίζουμε ως προς την προέλευση τους.

Σε μια άλλη προσπάθεια ερμηνείας της προέλευσης της λέξης ωστόσο, όχι κατά τη γνώμη μας αρκετά πιθανής είναι να δούμε τη λέξη ως σύνθεση των *"Προ-τοι-αν"*. Το τοι ως βεβαιωτικό εκείνου που προηγείται, που είναι δηλαδή *πρώτος και με διαφορά* αναντίρρητα δεν τεκμηριώνεται από γραπτές αναφορές. Το ίδιο και το *προ- ταν:* εκ του *ω τάλαν* το οποίο αποτελεί αρχαία προσφώνηση που θα πει: ***ώ φίλε μου, αγαπητέ μου.*** Το ***ταν*** με οξεία ή και περισπωμένη σε προσφώνηση προσφιλούς προσώπου προέρχεται με τη σειρά του από το "ο τάλας,- του τάλανος", δηλ. *ταλαίπωρος*[5].

Αν λοιπόν δεχτούμε ότι ο πρύτανης είναι αυτός που έγινε προσφιλής... δια της ταλαιπωρίας του, έχει παιγνιωδώς και λογοπαικτικώς μια κάποια βάση, ωστόσο κατά τη γνώμη μας και για να είμαστε συνεπείς με τη γλωσσολογική τεκμηρίωση η αλήθεια περί της προέλευσης του "πρύτανις" πρέπει να βρίσκεται στην προηγούμενη εκδοχή που αναφέραμε: εκ του ***προ και τάνυς, τανύω,*** δηλαδή *προ και απλώνω, τεντώνω.*

Μια εκδοχή που είναι λιγότερο πιθανή και συναφώς παρακινδυνευμένη είναι αυτή για την καταγωγή της λέξης από το **προ *και*** *τάμνω*[6]: κόβω κάτι σε μερίδια και το αποθέτω μπροστά σε κάποιον. Νοηματικά βεβαίως δε μας βοηθά, ούτε άλλωστε σε επίπεδο μορφολογικής διαφοροποίησης και

[3] Δημητράκου, ό.π., τομ. 8 σ. 7098
[4] Ιλ. Ρ, 343 και Ιλ. Ρ. 390: Βοείην...τανύειν, Liddell-Scott, ό.π., ΙΙΙ, σ. 785.
[5] Παπανδρεόπουλου, Γ., *Λεξικό Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*, ό.π., σ. 170.
[6] Ιλ. Ι 489

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γλωσσικής παραφθοράς. Οπωσδήποτε όμως η λέξη πρύτανυς είναι ελληνική και δε συγγενεύει με το αντίστοιχο λατινικό rector, (γερμαν. rectorat).

Μέσα από εκφράσεις που γεννήθηκαν από τη λέξη *πρύτανις* και τις σημασίες που ενίσχυσαν τη μορφολογική της εξέλιξη είναι για παράδειγμα η έκφραση ***"πρυτάνευσε η άποψη"*** με τη σημασία εμφανώς της άποψης που κυριάρχησε. Επίσης, εντάσσοντας σε πραγματολογικές συνθήκες το περιβάλλον της λέξης *πρύτανις* ενδέχεται να συναντήσουμε και τον **λεγόμενο *"πρύτανη του διπλωματικού σώματος"*** ο οποίος αντιπροσωπεύει τον αρχαιότερο εκπρόσωπο άλλων χωρών στη Χώρα υποδοχής[7].

Η βαρύνουσα σημασία του *πρύτανη* στις μέρες μας, που χάρη στην επικαιρότητα των πρυτανικών μας εκλογών στο πανεπιστήμιο μας δεν μπορούμε να λησμονούμε, είναι σαφέστατα αυτή του καθηγητή ανωτάτου εκπαιδευτικού ιδρύματος που εκλέγεται με θητεία ενός έως τριών χρόνων ως προϊστάμενος διοίκησης.

Δεν έχουμε παρά να κάνουμε λίγη υπομονή μέχρι την 7η Μαίου. Κι αν μετά από την ημερομηνία αυτή εξακολουθήσουμε να αγνοούμε την προέλευση της λέξης Πρύτανις, θα ξέρουμε οπωσδήποτε το πρόσωπο για το οποίο μιλάμε, ποιος θα' ναι δηλαδή ***ο Προ-Ταν-ις***, *ο δια της προεκλογικής ταλαιπωρίας του πιο αγαπητός-δυνατός* σε τούτη την αναμέτρηση.

[7] Ανδριώτη, *Ετυμολογικό Λεξικό, ό.π.* σ.302, Βλ. και *Λεξικό Νεοελληνικής Κοινής*, Ίδρυμα Μαν. Τριανταφυλλίδη, Α.Π.Θ., στο λήμμα *Πρύτανις*.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Πολλές περιβάλλουσες σημασίες της λέξης περιβάλλον, αλλά ας δούμε μερικές από αυτές. Και για να κυριολεκτούμε το περιβάλλον ως ***μετοχή του ρήματος περιβάλλω*** που έχει πλέον γίνει ουσιαστικό δηλώνει ότι βρίσκεται γύρω μας.

Ό,τι αποτελεί ως σύνολο τις γεωγραφικές και φυσικές συνθήκες στις οποίες ζει κάποιος, όπως ορίζει τη λέξη μας το λεξικό του Ι. Σταματάκου[1].

Στα Μαθηματικό τα πράγματα δυσκολεύουν ωστόσο. Εδώ συναντάμε σε μια εξίσωση την περιβάλλουσα ως καμπύλη ή επιφάνεια που περιστοιχίζει όλες τις άλλες, όταν η παράμετρος που υπάρχει στην εξίσωση λαμβάνει κάθε δυνατή τιμή, σας είπα ότι αυτό το περιβάλλον είναι δύσκολο. Αλλά έχει και γλωσσικό περιβάλλον, όχι ότι διευκολύνει το προηγούμενο σε τίποτα, αλλά ναι **γλωσσικό** περιβάλλον είναι το σύνολο των στοιχείων της γλώσσας σε ένα συγκεκριμένο νοηματικό χώρο. Για να το πω πιο απλά, αλλιώς εννοούμε το χρόνο σε ένα πείραμα φυσικής, αλλιώς την Πρωτοχρονιά κι αλλιώς όταν μαλώνουμε και λέμε πάνω στο θυμό μας "κακό χρόνο να χεις."

Τώρα βεβαίως θα σας αναφέρω και το δυσκολότερο από όλα τα περιβάλλοντα, αλλά δε γίνεται αλλιώς, πρόκειται για συγκεκριμένο επιστημονικό κλάδο που λέγεται **ψυχολογία του περιβάλλοντος:** ((όχι δεν κάνουν ψυχανάλυση στα χόρτα μην πάει ο νους σας σε αυτό)) Πρόκειται για την ειδικότητα στην οποία οι επιστήμονες μελετούν την επίδραση φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος στη διαμόρφωση της ανθρώπινης συμπεριφοράς. **Κληρονομικότητα λοιπόν ή περιβάλλον;** Τι μας επηρεάζει; και φερόμαστε όπως φερόμαστε;

[1] τομ. 3, 2272

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Για όσους από εσάς αντέξατε τους πιο δύσκολους ορισμούς του περιβάλλοντος, θα φαίνονται παιχνιδάκι **όροι όπως μόλυνση του περιβάλλοντος, καταστροφή του περιβάλλοντος, προστασία του περιβάλλοντος.**

Ως περιβάλλον όμως εννοούμε κι αυτό το ευρύτερα **κοινωνικό ή το στενότερα οικογενειακό**, κι ανάλογα με τα χόμπυ και τα ενδιαφέροντα θα ξέρετε άλλοι το **πολιτικό περιβάλλον** των κομμάτων, το πολιτιστικό ή κοινωνικό περιβάλλον μιας περιοχής, το **τεχνητό ή οικιστικό περιβάλλον** μιας πόλης. Αν στο μεταξύ δεν το σκάσετε για καμιά εξόρμηση στο κοντινό **φυσικό περιβάλλον**, στην **ύπαιθρο** και την εξοχή, έχουμε κι άλλες σημασίες περιβαλλοντικής *φύσης*.

Για τους λάτρεις της **εκκλησιαστικής σημασίας** του όρου, θυμίζουμε τον θεό ως "ο περιβάλλων τον ουρανόν εν νεφέλαις" Οι **μηχανικοί περιβαλλοντολόγοι** (environmental engineering) του πολυτεχνείου φροντίζουν να είναι υγιεινά τα υλικά με τα οποία χτίζουμε τα σπίτια μας κι όχι μόνο. Για πιο ιδιαίτερες στιγμές πάλι **περιβάλλουν με αγάπη στοργή, εκτίμηση** οι άνθρωποι τους δικούς τους ανθρώπους. Κι αυτή είναι η καλύτερη ενδεχομένως περίπτωση περιβάλλοντος, γιατί όταν παίρνει μπροστά από το περιβάλλον το επίθετο δυσμενές ή εχθρικό τα πράγματα δεν τα βλέπουμε καθόλου καλά.

Για τους εκπαιδευτικούς η περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι ένας νέος χώρος ενδιαφερόντων και καινούριο μάθημα στα σχολεία, όσο για μια επίσκεψη σε ένα περιβαλλοντικό - οικολογικό πάρκο, όπου υπάρχει τέτοιο, ποιος θα έλεγε όχι;

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Β Ι Α

Με αφορμή το θέμα της σημερινής μας εκπομπής ας κάνουμε μια εξερεύνηση στη λέξη βία και τις πολλές ενδιαφέρουσες ερμηνείες και σημασίες της. Βλέπετε, παλαιότερα η λέξη Βία έμπαινε δίπλα σε ονόματα μεγάλων ανδρών για να δείξει τη σωματική τους **δύναμη** και να τονίσει την ισχύ τους. Έτσι είχαμε για παράδειγμα **Ηρακλείης Βίης** για τη δύναμη του Ηρακλή. Στους *Πέρσες* του Αισχύλου μάλιστα συναντάμε τη βία προσωποποιημένη ως **Κρότος Βία**[1].

Μια άλλη βία η οποία είναι βιά για την ακρίβεια, συναντάμε και στον Εθνικό μας Ύμνο: **"Που με Βιά μετράει τη γη"**: αυτό δε λέει ο Σολωμός; Εδώ βεβαίως η βία δε σημαίνει δύναμη, αλλά τη γρηγοράδα, τη βιασύνη με την οποία μετράει τη γη. Σε γνωρίζω λοιπόν από την όψη. Μόνο που η βία έχει πολλές όψεις και με τη σύγχρονη σημασία της βλέπουμε ότι έχει πάρει μια τρομακτική νοηματική απόδοση. Έτσι *η χρήση διάφορων μέσων για επιβληθεί η θέληση κάποιου με επιθετικό τρόπο* είναι η γνωστή στους περισσότερους από εμάς βία. Τη γνωρίζουμε από σκηνές της τηλεόρασης, από την καθημερινή ζωή σε μεγαλουπόλεις καθώς οι ειδικοί αποφαίνονται ότι μεγάλο κύμα βίας απλώθηκε στην περιοχή για παράδειγμα, αλλά και από άλλους πολλούς τρόπους. Γιατί η βία είναι πολυπρόσωπη. Χαρακτηρίζεται ως **σωματική, ψυχολογική, σεξουαλική,** είναι αυτή που καταλήγει ως πράξη και ως στάση ζωής σε **βιαιοπραγίες**[2].

Αλλά **δια της βίας** δεν πετυχαίνει κανείς τίποτε μέσα στο χρόνο. Καλό λοιπόν είναι να αποφεύγουμε τις **βεβιασμένες κινήσεις,** τις τόσο βιαστικές[3]. Και για να δούμε μερικές πιο ευχάριστες φράσεις της καθημερινής μας γλώσσας με δείγματα βίας ας θυμηθούμε την παροιμία που μας μαθαίνει να

[1] Αισχ. Πέρσες, 12. Βλ. Liddell-Scott., ό.π. σ. 489, τομ. 1.
[2] Λεξικό Νεοελληνικής Κοινής, ό.π. σ. 271.
[3] Δημητράκου, ό.π. σ. 279

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μη βιαζόμαστε: **"Η σκύλα από τη βία της, στραβά κάνει τα παιδιά της."**

Γιατί να βιαζόμαστε άλλωστε; **Γιατί τόση βία; _Μόλις και μετά βίας_** προφταίνουμε να σας δώσουμε μερικές ακόμη σημασίες αυτής της πολυταξιδεμένης σημασιολογικά λέξης[4].

Βία λέμε λοιπόν και την ***ανάγκη,*** όπως στην έκφραση: **δεν υπάρχει βία**, δηλαδή δε βιάζομαι. Ακόμη βία είναι ***η ορμή,*** η ώθηση: λέμε χτύπησε με βία το τραπέζι[5]. **Ανωτέρα βία,** βλέπετε: ο χρόνος μιας ραδιοφωνικής εκπομπής που μας πιέζει ίσως να τελειώσουμε.

Ας επισπεύσουμε. ...με την ευχή να ζούμε στον κόσμο μας όσες λιγότερες **πράξεις βίας** γίνεται. Για τη διεθνή ημέρα των παιδιών που έχουν πέσει θύματα βίας με αφορμή το θέμα - αφιέρωμα της σημερινής εκπομπής και για το **Κοντά στο Νου** (και μακριά από Βία), ως η ύστερη, ελπίζουμε, **Γνώση** της σημερινής λέξης για όλους μας.

[4] Σταματάκου, ό.π. σ. 789
[5] Κριαρά, ό.π. σ. 252

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βασιλείου, Θ. & Σταματάκης Ν., 1992, *Λεξικό Επιστημών Ανθρώπου*, Αθήνα, Gutenberg.

Γεωργοπαπαδάκος, Α.Γ., Α' έκδ. 1984, *Το Μεγάλο Λεξικό*, Θεσσαλονίκη, Μαλλιάρης-Παιδεία.

Δέδε, -Μιχαήλ, μ.,1987 (9η εκδ.), *Γιορτές-Έθιμα και τα Τραγούδια τους*. Αθήνα, Φιλιππότη.

Δημητράκος, Δ. ,2000, *Μέγα Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσης*, 1954 α', Αθήνα, Πρόοδος.

Δορμπαράκης Π. κ.ά. (επιμ.), *Παιδαγωγική και Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό*, Συνεργασία του Ελληνικού Πανεπιστημίου-Ακαδημίας Ερευνητικών Κέντρων.

Πανταζίδου, Ι., 1984, *Λεξικόν Ομηρικόν*, 6η εκδ., Φιλολογικό, Αθήνα. Α'εκδ. Κρουσίου.

Ζηκίδου, Γ., 1992, ., *Λεξικόν Απάντων των Ρημάτων της Αττικής Πεζογραφικής Διαλέκτου*, Αθήνα

Hamp, , E., 1961, "Το ρήμα εν τη σημερινη ομιλουμένη γλώσση", Αθηνά.

Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1998, *Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής*, Α.Π.Θ., Ιδρύματος Μαν. Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη.

Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1995, *Ετυμολογικό Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής* Α.Π.Θ., , Ιδρύματος Μαν. Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη.

Καπλάνογλου, Μ., 1998, *Ελληνική Λαϊκή Παράδοση*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.

Καρζής, Θ., 1995, *Τα Σωστά Ελληνικά*, Αθήνα Φιλιππότη.

Koutsoudas, A., 1962, *Verb Morphology of Modern Greek*, The Hague/Mouton.

Κριαράς, Ε., 1998, Λεξικό της Σύγχρονης Ελληνικής Γλώσσας, Εκδοτική Αθηνών.

Λεξικό της Σύγχρονης Ελληνικής Δημοτικής Γλώσσας, 1995, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών.

Liddell, H.-Scott, R., 1997, *Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσης*, Αθήνα, εκδ. Ιωάννη Σιδέρη.

Λουκάτος, Δ.Σ., 1986, *Πασχαλινά της Άνοιξης*, Αθήνα, Φιλιππότη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Mann-Philips, 1967, M. *Erasmus on his Times*, Cambridge.

Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια, Herder, 1967, "Έρασμος, Ντιντιέ", tom.2nd, Lexicon Der Padagogik Herder, σσ. 643-674. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.

Μέγας, Γ., 1988 Α, *Ελληνικές Γιορτές και Έθιμα της Λαϊκής Λατρείας*, Αθήνα, Οδυσσέας.

Μπαμπινιώτης, Γ., 1998, *Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Νεότερον Ορθογραφικό Εγκυκλοπαιδικό Επίτομο Λεξικό, 1952, Αθήνα, εκδ. Ηλίου.

Παπανδρεοπούλου, Γ., 1994, *Λεξικό Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα, Ρώσση.

Σταματάκος, Ι., 1972, *Λεξικόν της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα, Φοίνιξ.

Τζάρτζανος, Α., 1946, *Νεοελληνική Σύνταξις*, Θεσσαλονίκη, Κυριακίδης. (φωτοτυπική επανέκδοσις).

Τσολάκης, Χ., 1982, *Η Πολυτυπία στο ρήμα της Κοινής Νεοελληνικής Γλώσσας*, διδ. Διατριβή, Θεσσαλονίκη.

Τσοτάκου-Καρβέλη, Αικ., 1985 Α, *Ημερολόγιο Λαογραφικό*, Αθήνα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Εκδόθηκε στο Πανεπιστημιακό Τυπογραφείο

του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Καλλιτεχνική Επιμέλεια - Ηλεκτρονική Σελιδοποίηση

Βάσια Κλείτσα

Εκτύπωση

Πανεπιστημιακό Τυπογραφείο Ιωαννίνων

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ Τυπογραφειο ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ
Τυπογραφειο
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ